

Gerçeklik ve Kurgusalılık Bağlamında Bir Abdurrahmân Munîf Romanı: *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle**

Hatice Erbay

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Belâğati Ana Bilim Dalı
Bursa, Türkiye
htcerbay@uludag.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0003-2237-0443>

Öz: Suudi Arabistan asıllı Abdurrahmân Munîf 20. yüzyıl Arap entelektüellerinin önde gelenlerinden sayılmaktadır. Kendisini roman yazımına adayan yazar, özellikle tarihî roman türünde eserler telif etmiştir. Araştırmamızda inceleyeceğimiz *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle* başlıklı romanı, 1953'te Amerika ve İngiltere işbirliğiyle İran'da düzenlenen siyasî darbeyi konu edinmesi yönüyle tarihî roman kategorisinde değerlendirilmektedir. Tarihî romanlar, roman türleri içerisinde gerçeklik ve kurgusalılık bağlamında tartışmaya en açık kabul edilen türdür. Çalışmamıza konu olan eser, hem konusu ve türü itibarıyla hem de kırk yaşına kadar bilimsel ve gerçekçi yazılar telif etmiş, kırk yaşından sonra ise edebî ve kurgusalılık yönü ağır basan roman türünde ürünler ortaya koymuş bir yazarın eseri olması sebebiyle incelemeye değer görülmüştür. Eserin, kendisini farklı kılan bir başka özelliği ise; başkarakter olarak İngiliz bir ajanın seçilmesi ve bu karakterin anlatıcı konumuna geçmesiyle eserde oryantalizm temasının işlenmesidir. Çalışmamızın amacı, söz konusu romanda ele alınan tarihî olayı gerçeklik ve kurgusalılık boyutunda bir incelemeye tabi tutarak roman ve tarihî anlatı arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmektir. Bu amaçla, romandan ve tarihî kaynaklardan doküman tarama yöntemiyle elde edilen veriler karşılaştırılmış ve yazarın gerçeklik ya da kurgusalılığı tercih etmede temanın etkisi irdelenmiştir. Çalışma neticesinde Munîf'in, darbe sürecinde yaşanan olayları çarpıtmaksızın, tarihî belgelerde yer verilen şekliyle aktardığı tespit edilmiştir. Dikkat çeken bir diğer tespit yazarın, eserinin kurgusalılık yönünün inşa ederken oryantalizm temasından sıkça yararlanması olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Romanı, Abdurrahmân Munîf, *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle*, Gerçeklik, Kurgusalılık, Oryantalizm.

Geliş Tarihi | Received Date: 28.07.2022

Kabul Tarihi | Accepted Date: 21.12.2022

Araştırma Makalesi | Research Article

Atıf | Citation: Erbay, Hatice. "Gerçeklik ve Kurgusalılık Bağlamında Bir Abdurrahmân Munîf Romanı: *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle*". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/2 (Aralık 2022), 663-695.
<https://doi.org/10.51447/uluifd.1150417>

* Bu çalışma Doç. Dr. Hasan Taşdelen danışmanlığında 14.09.2015 tarihinde tamamlanan 'Abdurrahmân Munîf'in *Sibâku'l-Mesâfâti't-Tavîle* Adlı Eserinin Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezi (Bursa: [Bursa] Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015) esas alınarak hazırlanmıştır.

A Novel By ‘Abd al-Raḥmān Munīf in The Context Of Reality And Fictionalism: *Sibāq al-maṣāfāt al-ṭawīlah*

Abstract: ‘Abd al-Raḥmān Munīf, a Saudi Arabian national, is considered one of the leading Arab intellectuals of the 20th century. The author devoted himself to novel writing, especially in the genre of historical novels. His novel *Sibāq al-maṣāfāt al-ṭawīlah*, which we will examine in our study, is considered in the category of historical novel as it is about the political coup organized in Iran in 1953 with the cooperation of America and Britain. Historical novels are considered to be the most controversial genre of novels in terms of reality and fictionality. The work that is the subject of our study was considered worthy of analysis both because of its subject and genre, and because it is the work of an author, who wrote scientific and realistic writings until the age of forty, and produced products in the novel genre with a literary and fictional aspect after the age of forty. Another feature that makes the work different is the choice of a British agent as the protagonist and the detailed treatment of the theme of orientalism in the work with this character as the narrator. The aim of our study is to determine the similarities and differences between the novel and historical narrative by examining the historical event in this novel to an analysis in terms of reality and fictionality. For this purpose, the data obtained from novels and historical sources by document reviewing method were compared and the effect of the theme on the author's preference for reality or fictionality was also examined. As a result of the study, it was determined that Munif narrated the events that took place during the coup d'état without distorting them and as given in historical documents. Another noteworthy observation is the author's frequent use of the theme of orientalism in constructing the fictional aspect of his work.

Keywords: The Modern Arabic Novel, ‘Abd al-Raḥmān Munīf, *Sibāq al-maṣāfāt al-ṭawīlah*, Reality, Fictionalism, Orientalism.

[You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Giriş

Roman türüne dair bir tanımlamaya gitmeden önce zihinlerimizi yokladığımızda pek çoğumuzun hatırına roman türünün şu özelliği gelecektir: Gerçekleşmiş ya da gerçekleşme ihtimali bulunan olayları konu edinmesi. Bu noktada şöyle bir soru doğabilir: “Gerçekleşmiş olayları konu edinmek” bağlamında tarih disiplini ile roman arasında nasıl bir fark bulunmaktadır?

Edebiyattaki üç ana türden biri (şiir, drama, roman) sayılan romanın, bu üç tür karşılaştırıldığında en son gelişen ve tanımlanması en zor olan tür olduğu ortaya çıkmaktadır.¹ Zira roman gelişmeyi sürdüren dolayısıyla henüz tamamlanmamış olan tek türdür.² Bununla birlikte son üç asırda ortaya konulmuş eserler dikkate alınarak hangi ortak paydalarda buluştuklarını tespit etmek suretiyle tanımlama

¹ Hasan Boynukara, *Modern Eleştiri Terimleri* (Van: Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1993), 199.

² Mikhail Bakhtin, *Karnavaldan Romana*, çev. Cem Soydemir (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001), 164.

yoluna gitmek mümkündür. Buna göre roman “hikâyeden daha uzun bir hacimde, kişi, yer ve zamana bağlı kalınarak nesir tarzında kurgulanmış olayların tahkiye edilmesidir. Roman (...) gerçeklikleri çoğu zaman soyutlayarak yeniden üreten edebî bir türdür.”³

Tarihin tanımına baktığımızda “toplumların başından geçen olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bunların sebep ve sonuçlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini ele alan bilim dalı” şeklinde tarif edildiğini görmekteyiz.⁴ Tanımlamalardan yola çıkarak varılacak sonuç, her iki anlatının da *olayları* konu edinme ile *kişi, yer-mekân* ve *zaman* bilgilerine yer verme noktalarında kesiştikleridir.

Geldiğimiz noktada, ilk paragrafta yer verilen soruya dönerek tarih ile romanın ayrışma noktasını belirlemeye yönelik şu açıklamayı yapabiliriz: Her ne kadar malzemeleri (olaylar, kişi, yer-mekân ve zaman bilgileri) aynı olsa da tarih yazarı, bağlı bulunduğu bilim dalında geçerli kuralları gözeterek yalnızca *olanı* anlatır. Dolayısıyla belgeleri görmezden gelme yahut dilediği zaman hayal gücüne başvurma hakkı yoktur. Oysaki roman yazarı için aslanan *olabiliri* anlatmaktır.⁵ O hâlde olanı anlatmak *gerçeklik* terimiyle, *olabiliri* anlatmak ise *kurgusallık* terimiyle bağdaştırılabilir. Bu doğrultuda ulaşılabilecek sonuç tarih yazımının gerçeklik yönünün, roman yazımının ise kurgusallık yönünün ağır bastığıdır.

Bu bilgilerden hareketle çalışmanın araştırma sorusu şu şekilde oluşturulmuştur: Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Abdurrahmân Munîf'in *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle* isimli tarihî romanında anlatılanlar *olanla* ne kadar örtüşmektedir ve *olabilirliliği* hangi noktalarda ön plana çıkmaktadır? Hedeflenen amaç doğrultusunda araştırmanın yöntemi doküman tarama olarak belirlenmiştir. Bu yöntem vasıtasıyla roman ve tarihî kaynaklardan elde edilen veriler karşılaştırılacak ve yazarın gerçekliği ya da kurgusallığı tercih etmede temanın etkisi de irdelenecektir.

1. Abdurrahmân Munîf ve *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle*

1.1. Abdurrahmân Munîf'in Edebiyata Yönelişi - Tarih ve Roman Hakkında Öne Çıkan Görüşleri

Suudi Arabistan asıllı, Ürdün doğumlu Abdurrahmân Munîf (1933-2004)⁶ hukuk eğitimi aldığı üniversite yıllarından itibaren siyasete ilgi duymuş; lisans eğitimine başladığı Bağdat Üniversitesi'ndeki yoğun siyasi ortama kayıtsız kalamayarak Ba's

³ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Öncü Basımevi, 2003), 78.

⁴ Mustafa Fayda, “Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 17 Temmuz 2022).

⁵ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2 - Hikâye-Roman-Tiyatro* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 61.

⁶ Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed el-Kaş'amî, *Terhâlu't-tâiri'n-nebil* (Beyrût: Dâru'l-Kunûzi'l-Edebiyye, 2003), 13-30, Sabry Hafez, “Sîratu Hayat”, çev. Fâzıl Cetker, ‘*Abdurrahmân Munîf 2008*, ed. Faysal Derrâc (Beyrût: Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr - el-Merkezu's-Sekâfiyyi'l-Arabî li'n-Neşr ve't-Tevzîf, 2009).

Partisinin ilk üyelerinden olmuştur.⁷ İlerleyen yıllarda Irak rejimine zıt siyasi söylem ve eylemlerinden dolayı Irak'tan sürgün edilmiş ve 1952'de Irak'ta başladığı hukuk bölümünü 1958'de Mısır'da Kahire Üniversitesi'nde tamamlayabilmiştir. Aynı yıl Ba's Partisi destek bursundan yararlanarak lisansüstü eğitim almak üzere Yugoslavya'ya gitmiş ve Belgrad Üniversitesi'nde başladığı lisansüstü eğitim ile petrol ekonomisi alanında uzmanlaşarak 1961 yılında doktorasını tamamlamıştır.⁸

Avrupa'daki eğitimi sonrası iş hayatına atılan Munîf Arap Yarımadası'na dönmüş ve bu süreçte de Ba's Partisiyle ilişkisini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak 1963 ilkbaharında Ba's, Irak ve Suriye'de eşzamanlı olarak iktidara geldiğinde, Irak'taki Ba's darbesinin şiddetini ve sonrasında yaşananları eleştirmiştir. Munîf'in bu muhalif tutumu, krallığa tehdit oluşturduğu ileri sürülerek Suudî vatandaşlığından çıkarılması ayrıca Sâlih es-Sa'dî hükümetinin de Irak'a girişini yasaklaması sonucunu doğurmuştur.⁹ Siyaset arenasında yaşananlar ve uğradığı haksız engellemeler sebebiyle yoğun bir iç hesaplaşma dönemine giren Munîf, 1965'te Ba's Partisi'nden ayrılarak aktif siyasi hayatını sona erdirmiştir.¹⁰

Düşünsel donanımını aktarabileceği ve daha çok insana ulaşabileceği yeni bir mecra arayışına giren Munîf edebiyata yönelmiştir. Abdurrahmân Munîf'i roman yazma konusunda harekete geçiren iki temel konu; Arap yöneticilerin uyguladığı baskı ve Arap ülkelerinin kaderini etkileyen petrol meselesi olmuştur.¹¹ 1970'li yıllarda Ortadoğu'da petrolle ilgili yaşanan gelişmeler Munîf'in bu konuyu yalnızca bir ihtisas alanı olarak görmeyip roman alanında yeni bir tema şeklinde değerlendirmesine yol açmıştır. Özellikle 1973 yılında İsrail'in Arap komşularıyla yaşadığı anlaşmazlıklar sebebiyle OPEC¹² ülkelerinin Batı'ya petrol aktarımını büyük ölçüde sınırlaması ciddi bir krize sebebiyet vermiş ve petrol artık stratejik bir silaha dönüşmüştür.¹³ Petrolün giderek artan değeri ona sahip olma yolunda girilen devletlerarası mücadelelerin daha da sertleşmesine yol açmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda çağının sosyal, siyasal ve ekonomik problemleriyle yüzleşmede romanı

⁷ Bu dönemde Munîf'in politik ve ideolojik eğilimleri Komünist Parti'ye yakın olsa da Komünistlerin İsrail Devleti'nin varlığını kabul etme ve Moskova hattına sıkı bağlılık politikalarına karşı bir tutum sergilemekteydi. Nitekim Milliyetçi hisleri ve Filistin meselesi hakkındaki fikirleri onun Ba's Partisi'ne katılmasına yol açmıştır. Hafez, "Sîratu Hayat", 57.

⁸ Hafez, "Sîratu Hayat", 57-58. Tez konusu *Petrol Ekonomisi/Fiyatlar ve Pazarlama*'dır. Müslüm Kabadayı, "Yurtsever ve Sosyalist Bir Arap Romancısı", *Nikbinlik Dergisi* 17 (Aralık 2003), 12.

⁹ Suudî vatandaşlığından çıkarılması sebebiyle Munîf yolculuklarında Cezayir, Yemen yahut da Irak pasaportu kullanmak durumunda kalmıştır. Hafez, "Sîratu Hayat", 58.

¹⁰ Kaş'amî, *Terhâlu't-tâiri'n-nebil*, 24.

¹¹ Abdurrahmân Munîf, *Beyne's-şekâfe ve's-siyâse* (Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2007), 186.

¹² OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) 14 Eylül 1960'ta kurulmuş olup kurucu ülkeler şunlardır: Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela. Diğer üye ülkeler için bk. Wikipedia, "OPEC" (Erişim 24 Şubat 2022).

¹³ Roger Allen, "Literary History and the Arabic Novel", *World Literature Today* 75/2 (Spring 2001), 209.

aracı kılmaya karar veren Munîf'e göre "roman yazarı diğer herhangi bir şeyden önce toplumundaki olumsuzlukları görmektedir (...) O hâlde yazar; doktor-hasta ilişkisine benzer şekilde toplumla iletişime geçmeli ve hastalığı teşhis etme noktasında tavizsiz davranmalıdır. Çünkü herhangi bir belirti atlanırsa durum daha da kötüleşecektir."¹⁴

Bu düşüncelerden hareketle müteahhas bir doktor edasıyla kendisini genelde yazmaya, özelde ise roman yazımına adayan Munîf amacını, "toplumu okumak, onu etkileşim içinde görmek, *şimdi* üzerine gözlem yapıp *gelecek* üzerine öngöründe bulunmak"¹⁵ şeklinde belirlemiştir. Bu amaca hizmet eden en önemli unsur şüphesiz ki geçmiş deneyimlerden yararlanmaktır. Geçmiş bilgisine ise tarih bilimi aracılığıyla erişildiği için Munîf tarihe ayrı bir önem atfetmektedir. Ona göre "tarih, yalnızca gerçekleşmiş olayları kayıt altına almak anlamına gelmez aynı zamanda *gelecek* adına birinci dereceden *hafıza/bellek* olma özelliği taşımaktadır. (...) Kendi tarihlerini kendileri yazan bugünün mağlupları, gelecekteki muhtemel zaferlerinin temelini tarihle olan ilişkileri üzerine kurmaktadır."¹⁶ Görüldüğü üzere Munîf tarihi, bilgi yığından ibaret saymamakta bilakis tarihten çıkarılacak derslerin geleceği sağlam temeller üzerine inşa etmeye ve mevcut mağlubiyetleri zafere çevirmeye yönelik sağladığı imkânlarla dikkat çekmektedir.

Tarihe ve romana verdiği önem onu ağırlıklı olarak tarihî roman türünde eserler vermeye sevk etmiş ve ilk edebî eseri 1973'te yayımlanmıştır. Önceki dönem yazarlarında ağırlıklı olarak idealizmin ve sonrasında realizmin etkileri gözlemlenirken Munîf neorealizmin (yeni gerçekçilik) etkisinde kalmış ve bu doğrultuda eserler telif etmiştir.¹⁷ Yeni gerçekçilik akımında ideolojik anlayış estetik anlayışın önüne geçmiştir.¹⁸ Bunda, yaşanan yüzyılın çalkantılı bir döneme denk düşüşü büyük pay sahibi olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde büyük bir trajedinin yaşanmasıyla sonuçlanan Amerika'nın Irak'ı işgali, Munîf'in antiemperyalist yönünü ön plana çıkarmıştır. Sonuç olarak Munîf'in, fikrî planda milliyetçi ve sosyalist bir kimliğe sahip olduğu, Arap birliğinin sağlanmasına yönelik kimi zaman inancını yitirse de ümidini daima koruduğu, dış siyasette ise antiemperyalist ve antisyonist bir tavır takındığı ve eserlerini bu fikrî temeller üzerine kurduğu söylenebilir.

1.2. *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle*

Yazımına 1974 yılında Beyrût'ta başlayıp 1978'de Bağdat'ta tamamladığı ve

¹⁴ Abdurrahmân Munîf, "Rikâbetu'l-muctema" (Görüşme Transkripsiyonu), *Mecelletu'l-Mevakıf* 69 (Kasım 1992), 58-59.

¹⁵ Munîf, "Rikâbetu'l-muctema", 73.

¹⁶ Abdurrahmân Munîf, *Rihletu zav'* (Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2012), 61.

¹⁷ Rahmi Er, "Roman-Arap Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 17 Temmuz 2022).

¹⁸ Taha Vâdî, *er-Rivâyetu's-siyâsiyye* (Kâhire: eş-Şeriketu'l-Misriyyeti'l-Âlemiyye, 2002), 84.

1979'da ise basılan¹⁹ *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle* isimli romanını diğer romanlarından ayıran iki özelliği, Faysal Derrâc'ın (doğ. 1942) gerçekleştirdiği bir röportajda Munîf şu şekilde dile getirmişti:

Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle, benim diğer romanlarımdan çok daha fazla tarihî gerçeklere dayandırarak yazmış olduğum bir roman. Bu romanı yazmaya karar verdiğimde zihnimde net olarak beliren konu; Musaddık hükümetinin görevde bulunduğu dönemin İran'ı idi. Konuya karar vermemde, yaptığım tarihî okumaların etkisi büyüktür. Bu okumaları; Musaddık hükümetinin devrildiği dönemi takip eden bir süreçte Irak'ın İran Büyükelçiliği'nde görev yapan dostum Hüseyin Cemîl'in (1908-1958) sağladığı olduğu resmî tarihî belgeler üzerinden gerçekleştirdim. (...) Romanın bir diğer ayırt edici özelliği ise; romanda alışılmışın dışına çıkarak pek çok Arap romanında yapıldığı şekilde Batı'ya Doğu gözüyle bakış yerine Doğu'ya Batı gözüyle bakışı sunmayı tercih etmemdir.²⁰

Romanın temasını belirleme sürecine dair verdiği bilgilere bakıldığında, Munîf'in romana isim olarak seçtiği *Uzun Koşu Yarışı* anlamındaki başlığın mecâzî bir ifade olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Başlık, bir yarışa ve bu yarışın kazanmak için aşılması gereken *uzun bir mesafeye* işaret etmektedir. "Bu yarışın tarafları İngiltere ve Amerika'dır."²¹ Yarışın ödülü, tarafların İran üzerindeki çıkarlarını sağlama almaları ve artırmalarıdır. Yalnızca başlığa bakılarak içeriğinin siyasî ve tarihî bir olay üzerine kurulu olduğu roman okunmadan anlaşılmamaktadır. Diğer yandan roman okunduğunda başlığın içeriği kapsayıcılığı ve mecâz kullanımının uygunluğu dikkat çekmektedir. İkisi arasındaki dengeyi oturtması Munîf'in dili kullanmadaki ustalığını gösterir niteliktedir.

Tarihî roman, yazımı en güç roman türü şeklinde değerlendirilebilir. Zira tarihî roman yazarı, ele aldığı konunun tarihî gerçekliği ile kendisinin oluşturacağı yeni gerçeklik arasındaki dengeyi hassas bir şekilde kurmak durumundadır. Taraflardan birine fazla ağırlık verilmesi hâlinde eser ya bir tarih kitabına evrilecek ya da romandaki tarihsel yön yok olacaktır.²² Dolayısıyla gerçeklik ve kurgusal kavramları bu noktada önem kazanmaktadır.

¹⁹ Muhammed Ruşdî Abdulcebâr ed-Duraydî, *en-Naşsu'l-muvâzi fi a'mâli 'Abdurrahmân Munîf el-ebebiyye* (Filistin: Necâh Üniversitesi, Külliyyetü'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 93.

²⁰ Abdurrahmân Munîf, *el-Kâtib ve'l-menfâ: Humûm ve âfâku'r-rivâyeti'l-'Arabiyye* (Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Cedîd, 1992), 236-237.

²¹ Hafez, "Sîratu Hayat", 74.

²² Erol Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003) 143.

2. Gerçeklik, Kurgusallık ve Gerçekçilik Kavramları

2.1. Gerçeklik ve Kurgusallık

Roman türünün, malzemesini gerçek dünyadan aldığını belirtmiştik. Dolayısıyla *gerçek* ve *gerçeklik* şeklinde ifade ettiğimiz şeyler “müşahhas âleme ait”²³ sayılmaktadır. Bu kavramlar şu iki anlama karşılık gelmektedir: Bilgiye dayalı meselelerde *doğru(luk)*, olguya dayalı meselelerde ise *hakikat*. Romanda gerçeklik bağlamında bu ikili ayırımın nasıl yapıldığını şu ifadelerle açıklayabiliriz: *Doğruluk* tartışması romanda yer alan bilgiler üzerinden yapılabilir. *Hakikat* bazında bir tartışmanın temelinde ise romanda yer verildiği şekliyle olgu, olay, davranış ve konuşmaların doğal ve gerçekçi olup olmaması yatar. Buna göre “birinci durumda gerçek; yalan olmayan, doğru olan karşılığında, ikinci durumda ise insan hayatının ırk, örf, çevre, din, eğitim seviyesi, toplum hayatı, ruh hâli, ekonomik durum veya genel anlamda evrensel yaklaşımlar ve hayatın gerçeklerine uygunluk yönünden yansıtılıp yansıtılmadığı bağlamında ele alınabilir.”²⁴ Buradan hareketle roman unsurlarının dış dünya gerçekliğinden soyutlanmasının mümkün olmadığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte asıl tartışma, romanda bu gerçekliğin hangi ölçüde yansıtıldığı meselesi etrafında dönmektedir. Aşağıda alıntılıdığımız ve Şaban Sağlık’a ait olan görüş tartışmayı dengeli bir yaklaşımla sonlandırır niteliktedir:

“Roman-hayat (gerçeklik) ilişkisi de çok tartışılmış bir konudur. Gerçekliği aynen yansıttığı iddia edilince, romanın kurmacalığı (sanat değeri) gündeme gelmiş; gerçeklerden ayrı, tamamen kurmaca olduğu iddia edilince de romanın inandırıcılığı tartışılmaya başlanmıştır. Ortaya çıkışından bu yana, hayatı yansıtan bir ayna olarak tanımlanan romanı, ne hayattan (gerçeklerden) koparabiliriz ne de salt gerçekliğe indirgeyebiliriz.”²⁵

O hâlde ‘romana sahicilik kazandıran temel özellik, gerçeklikle bağlantılı oluşudur’ çıkarımında bulunabiliriz. Diğer yandan roman, kendisini *yazılı bir metin* olmaktan öteye taşıyıp *edebî bir metin* seviyesine çıkaran *kurgusallık/itibârîlik*²⁶ yönüne sahiptir. Kurgusallık “temelde sanat eseri veya edebiyat eserinin varlık tarzı ve yapısını belirlemeye yönelik bir niteliktir. Herhangi bir sanat eseri (...) öncelikle reel bir varlık olarak karşımıza çıkar. Yani o, taşdır, mermerdir, tuvaldir, sestir, sözdür. (...) Sanatkâr dediğimiz insan, eserini yaratırken, ihtiyaç duyduğu malzemeleri, doğal halleriyle dış dünyadan alır. Sonra onları son derece titiz bir seçme ve ayıklamaya tâbi tutar. Seçip ayıkladığı ham malzemeyi, başta sanatın imkân ve

²³ Alpay Gezer, “Edebiyatta Gerçeklik Kavramının Yeri Üzerine Bir İnceleme”, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences* 6/23 (2020), 297.

²⁴ Selçuk Çıkla, “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”, *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, 65/66/67, (Mayıs/Haziran/Temmuz 2002), 114.

²⁵ Şaban Sağlık, *Popüler Roman Estetik Roman* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2010), 31.

²⁶ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 34.

sınırlarını dikkate alarak; sonra da dünya görüşü, estetik beğenisi ve okuyucusuyla olan ilişkisi çerçevesinde, yeni bir varlık inşasına soyunur; elindeki malzemeyi kurgulayarak bir terkibe ulaşmaya gayret eder.”²⁷ Roman türü özelinde tüm bu aşamalarda başrolü oynayan yazar, eserini inandırıcılığına dair zihinlerde soru işareti bırakmayacak ölçüde gerçeklerle beslemeli, edebî değerinin sorgulanmasına açık kapı bırakmayacak ölçüde de eserinin kurgusallığını temellendirmelidir. Yukarıda romanın hangi unsurlar aracılığıyla gerçekliğinin sağlanacağı bilgisine yer verilmişti. O hâlde geldiğimiz noktada kurgusallığın hangi roman unsurları üzerinden inşa edileceğine değinmek gerekmektedir.

Söz konusu bahse dair gerekli açıklama ve tasnifi İsmail Çetişli’den yapacağımız bir özet aktarımla sınırlandıracağız. Çetişli’ye göre “her bir edebî eser şu üç temel ögeden müteşekkildir: Dil, yapı ve muhteva.”²⁸ Romanda kullanılan *dilin* yazara özgü olması beklenirken *muhtevanın* gerçeğin birebir kopyası ya da bir başka romanın taklidi olmaması gerekmektedir. *Yapı* ögesinin romanın kurgusallığına etkisi ise şu alt unsurlar aracılığıyla gerçekleşir: “Olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, anlatıcı ve anlatım tarzları.” Yazar bu unsurlar üzerinden farklı deneme ve sentezlerde bulunarak “kendine has bir inşa tarzı” yaratabilir.²⁹

Yazar Munîf’in tüm bu sıraladığımız unsurlara dair kurgusallık ve gerçekliği belirlemede, gerçekçilik akımından yoğun şekilde etkilendiğini göz önünde bulundurmak elzemdir. Buradan hareketle gerçekçilik kavramı ve akımına da kısaca değinilecektir.

2.2. Gerçekçilik

Roman tarihçileri, 18. yüzyıl başı romancılarının kendilerinden önceki kurmaca yazarlardan belirgin bir şekilde farklılaştıkları tespitinde bulunmuş ve bu farkı sağlayan en karakteristik özelliğin ise *gerçekçilik* olduğunu ileri sürmüşlerdir. “İnsan hayatının tüm çeşitliliklerini resmetmeye çalışan” roman türünün gerçekçiliği, “sunduğu yaşam tarzında değil o yaşamı sunuş tarzında yatar.”³⁰ Bu noktada bir sınıflandırmaya gidecek olursak Gelfert’in *roman tipolojisinden* yararlanabiliriz. Gelfert’e göre “roman tipolojisi,³¹ kurmaca dünyanın nesnel gerçeklikle ilişkisine bakmalıdır. Kurmaca dünya, nesnel gerçekliği anlatırken onun ne olduğunu (Gerçekçi Tip) veya ne olmadığını (Fantastik Tip), onun nasıl olması gerektiğini (Ütopik

²⁷ İsmail Çetişli, “Kurgusallık / İtibârlilik Bağlamında Edebiyat”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 39 (Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı, 2009), 369-370.

²⁸ Çetişli, “Kurgusallık / İtibârlilik Bağlamında Edebiyat”, 371.

²⁹ Çetişli, “Kurgusallık / İtibârlilik Bağlamında Edebiyat”, 371-373.

³⁰ Ian Watt, *Romanın Yükselişi - Defoe, Richardson ve Fielding Üzerine İncelemeler*, çev. Ferit Burak Aydar (İstanbul: Metis Yayınları 2018), 10-11.

³¹ Romanın farklı yönlerden tanımlanmasını sağlayan sınıflamalardır. Bu konuda bk. Fatih Tepebaşılı, *Edebiyat ve Roman* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları 2001), 21-36.

Tip) veya nasıl olmaması gerektiğini (Satirik Tip) sunar.”³² Bu tipoloji esas alındığında Münîf'in gerçekçi bir yazar olduğu çıkarımına varılmaktadır.

Bu çıkarım doğru olmakla birlikte eksiklik içermektedir. Zira gerçekçiliğin de farklı türleri bulunmaktadır. Toplumsal düzenin çarpıklıklarını, yozlaşmışlıklarını, eşitsizliğini yansıtmakla birlikte bunlara yol açan etkenleri ortadan kaldırmayı da amaçlayan tür olan *toplumcu gerçekçilik akımı*³³ Münîf'in benimsediği türdür. Toplumcu gerçekçilik, Marksist dünya görüşü üzerine temellendirilmiş, dünyayı ve insanı bu görüş çerçevesinde anlamlandıran bir edebî akımdır. Bu akım etkisindeki yazarlar, kapitalist sistemin saldırganlığını romanlarında sergilemekle birlikte geleceğe olan inançlarını ve iyimser yaklaşımlarını da korumuşlardır. Çünkü onlara göre insan, kendisini ve çevresini düzelterip dönüştürebilecek kapasiteye ve güce sahip bir varlıktır.

Gerçeklik, kurgusallık ve gerçekçilik kavramları çerçevesinde aktardığımız bu bilgiler neticesinde nihai olarak şunu söyleyebiliriz ki her bir eserin gerçek ve kurgu yönü bulunmakla birlikte esere edebîlik kazandıran özelliği kurgusallığıdır. Ayrıca her roman gerçeklikten bir pay almışsa da tarihî romanların diğer türler arasında daha fazla pay sahibi olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle tarihî romanlar sık sık gerçeklik ve kurgusallık tartışmaları bağlamında incelemeye açık bir alan şeklinde değerlendirilmektedir.

Tarih yazımında dahi yüzde yüz kanıtlanabilir doğruluk iddiasında bulunmak mümkün olmadığından³⁴ yapacağımız değerlendirmede romandaki her bir olay için gerçeğe uygunluk ispatında bulunmamız da imkân dışıdır. Dolayısıyla bu çalışmada, romanın alt yapı unsurları sayılan *olay örgüsü, anlatıcı, zaman, mekân ve şahıs kadrosu* üzerinden gerçek anlatı ve kurgusal anlatı arasındaki göz ardı edilemeyecek derecede belirgin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız.

3. Gerçek Anlatı ve Kurgusal Anlatı Bağlamında Karşılaştırma

Çalışmamızda kurgusal anlatıyı incelemek üzere romanın 1990 yılına ait baskısı kullanılmıştır.³⁵ Romanın konu edindiği tarihî olaylara dair gerçek anlatı için kullanılan kaynak bilgilerine dipnotlarda yer verilecektir.

³² Hans Dieter Gelfert, *Wie Interpretiert Man Einen Roman* (Stuttgart: Reclam 1996), 87 akt. Fatih Tepebaşı, *Edebiyat ve Roman*, 32.

³³ Diğer gerçekçilik türleri için bk. Emin Özdemir, “Gerçekçilik Üzerine Yargılar”, *Türk Dili Dergisi* Yazın Akımları Özel Sayısı 349 (Ocak 1981), 107-119.

³⁴ Bahar Dervişcemaloğlu, “Kurmaca-Gerçek Ayrımı, Kurgusallık Teorileri ve Tarihî Roman”, *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi* 15 (Nisan 2017), 50.

³⁵ Abdurrahmân Münîf, *Sibâku'l-mesâfati't-tavîle* (Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1990). Bundan sonra parantez içerisinde verilecek olan sayfa numaraları ile metne yapılacak göndermeler, aksi belirtilmedikçe romanın bu baskısına aittir. Ayrıca romanın Türkçe çevirisi mevcuttur. bk. Abdelrahman Münif, *İhtiyar'a Suikast*, çev. Semih Özal (İstanbul: YeniHayat Yayıncılık, 2003).

3.1 Olay Örgüsü

Romanda ele alınan tarihî olaylar İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın iki yıllık görevi süresince yaşanan olaylardır. Roman, Başbakana yönelik planlı darbe girişimini İngiliz bir ajan üzerinden anlatmaktadır. Bu süreci daha iyi kavrayabilmek adına ilk aşamada darbeye zemin hazırlayan tarihî arka plana kısaca yer vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. İkinci aşamada ise gerçek ve kurgusal anlatının olay örgüsü bağlamında değerlendirmesi yapılacaktır.

3.1.1. 1953 Darbesinin Tarihî Arka Planı

İran'ın 1857 yılı sonrasında bağımsızlığını kaybetmesiyle birlikte bu topraklar “İngiliz-Rus güç mücadelelerinin dövüş arenasına dönüşmüştür.”³⁶ Ülkenin kuzeyinde Rusya, güneyinde İngiltere hüküm sürmekte iken³⁷ Bolşevik İhtilali sebebiyle 1917 yılında Rusya'nın savaştan çekilmesiyle İngiltere'nin hâkimiyet sahası tüm ülke topraklarını kapsayacak şekilde genişlemiştir.³⁸ Ancak İngiltere'nin bu süreçteki hâkimiyeti tamamen hukuksuz bir uygulamaya dayanmaktadır. İran'daki varlığına resmiyet kazandırmak isteyen İngiltere, petrol sondaj hakkını yalnızca kendisine tanıyan Anglo-Persian Treaty adlı anlaşmayı 1919 yılında İran Hükümetine sunmuş ancak halkın tepkisi sebebiyle anlaşma 1921 yılında reddedilmiştir. Bu red kararıyla İngiltere fiilen İran topraklarından çekilse de³⁹ siyaset arenasında etkin güç olmaya devam etmiştir. Nitekim ülkedeki kargaşa ortamından istifadeyle 1921'de darbe yoluyla mevcut yönetimi deviren Rıza Han (1878-1944), 1925 yılında İngiltere'nin de desteğiyle ülkede Şahlığını ilan etmiştir.⁴⁰

Rıza Han'ın 1930'lu yıllarda dış siyasette Almanya, İngiltere ve Rusya arasında yürüttüğü güçler dengesi politikası, II. Dünya Savaşı sürecinde kurulan İngiltere-Rusya ittifakı sebebiyle işlevsiz kalmış ve ülke 1941 yılında tekrar bu iki devletin işgaline uğramıştır.⁴¹ İşgal neticesinde Rıza Han görevden alınmış, yerine oğlu Muhammed Rıza Şâh (1919-1980) getirilmiştir.⁴²

II. Dünya Savaşı'nın İran açısından bir diğer önemli sonucu Amerika'nın yeni bir denge unsuru olarak belirmesidir. Ülkeyi ortak işgale girişen İngiltere ve Rusya,

³⁶ Ö. Kürşat Karacagil, “I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'la İttifak Kurma Arayışları”, *OTAM Dergisi* 36 (Güz 2014), 99.

³⁷ Süleyman Erkan, “İran'a Yabancı Ülke Müdahaleleri (1907-1921)”, *Akademik Ortadoğu Dergisi* 5/1 (2010), 99.

³⁸ Yağın Sarıkaya, *Geçmişten Günümüze İran: Tarih, Siyaset, Toplum ve Kültür* (Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2012), 11.

³⁹ Erkan, “İran'a Yabancı Ülke Müdahaleleri (1907-1921)”, 104-107

⁴⁰ Bu olay aynı zamanda ülkedeki Pehlevî Hanedanlığı döneminin başlangıcı sayılmaktadır. Sarıkaya, *Geçmişten Günümüze İran: Tarih, Siyaset, Toplum ve Kültür*, 12-13.

⁴¹ Sarıkaya, *Geçmişten Günümüze İran: Tarih, Siyaset, Toplum ve Kültür*, 14.

⁴² Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, çev. Dilek Şendil (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 130.

Amerika'nın özellikle İran ekonomisi üzerinde gittikçe artan etkisi sebebiyle rahatsızlık hissine kapılmış ve bu durum, *Soğuk Savaş* şeklinde ifade edilen sürecin tam da İran'da yaşanan söz konusu olaylarla başlamasına yol açmıştır.⁴³

1947 yılında yabancı ülke askerlerinin İran topraklarından çekilmesinin akabinde gerçekleştirilen seçimler sonucunda belirlenen Meclis üyeleri ekseriyetle, petrol konusunda dış ülkelere sağlanan imtiyazlara karşı tutum sergileyen vekillerden oluşmaktaydı. 1949 yılındaki seçimlerde ise Milliyetçi Cephe daha da güçlenmiştir.⁴⁴ Milliyetçi Cephe lideri Muhammed Musaddık'ın (1882-1967) 1951'de İran petrolünün millileştirilmesine yönelik sunduğu önerge ikinci oylamada İslâmî Hareket lideri Âyetullah Kâşânî'nin (1882-1962) de desteğiyle Meclis'te kabul edilmiş ve Şah tarafından da onaylanmıştır.⁴⁵ Birinci oylamada önergeyi reddetmesi sebebiyle suikasta uğrayarak öldürülen Başbakan Ali Razmara'nın (1901-1951)⁴⁶ yerine Şah tarafından atanan Musaddık, 28 Nisan 1951'de göreve başlamıştır.⁴⁷

Söz konusu millileştirme hamlesi İngiltere'nin İran petrolü üzerinden kazandığı payın yok olması anlamına gelmekte ve ciddi bir ekonomik kayıp anlamı taşımaktaydı. Bu sebeple İngiltere kendi çıkarlarını korumak için müdahalede bulunma zorunluluğu hissetmiş ve harekete geçmiştir. Denediği diğer yollardan istediği sonuca ulaşamayınca⁴⁸ darbeye başvurma kararı almıştır.

3.1.2. Olay Örgüleri Arasında Karşılaştırma

Çalışmamızda gerçeklik ve kurgusallık boyutunda bir incelemeyi hedeflediğimiz için bu bölümde yalnızca, romanda yer alan 1953 *darbesi ile ilişkili olaylara* odaklanılacaktır. Ayrıca tarihî olayların sebep-sonuç ilişkisi içerisinde anlaşılabilmesi adına kronolojik sıralamaya riayet edilerek bu olayların hem romanda hem de tarih kitaplarında ne şekilde yer aldığı aşağıdaki tabloda⁴⁹ aktarılacaktır.

⁴³ Sarıkaya, *Geçmişten Günümüze İran: Tarih, Siyaset, Toplum ve Kültür*, 14.

⁴⁴ Gökhan Bolat, "Anglo-Persian Oil Company'den British Petroleum'a (BP): İngiltere'nin İran'daki Petrol Macerası", *History Studies* 5/2 (Mart, 2013) 68-69.

⁴⁵ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 154.

⁴⁶ Stephen Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları*, çev. Selim Önal (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 103.

⁴⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)* (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 373.

⁴⁸ İngiltere ilk adımda meseleyi Uluslararası Adalet Divanı'na taşımış, ikinci adımda ise ekonomik ambargo uygulamak suretiyle İran'ı yıldırıma çalışmıştır. Fakat her iki işlem de İran'ı, aldığı karardan vazgeçmeye yönelik bir adım atmaya sevk etmemiştir. Detay için bk. Mark J. Gasiorowski, "The 1953 Coup D'etat in Iran", *International Journal of Middle East Studies* 19/3 (Ağustos 1987) 262-263.

⁴⁹ Tabloda gerçek olay örgüsü sütununda yer verilen bilgiler karşılaştırmada kolaylık sağlanması adına, anlam bütünlüğüne dikkat etmek suretiyle, farklı satırlara bölünerek verilmiştir. Bununla birlikte dipnotlarda gereksiz fazlalığa yol açmamak amacıyla, *gerçek olay örgüsü* kısmında bir satırda faydalanılan kaynak bir alt satırda da aynı sayfadan devamla kullanılmışsa dipnot bilgisine alt satırda yer verilmesi tercih edilmiş, *kurgusal olay örgüsü* sütununda ise romandan alıntılanan ifadelerin sayfa numaraları parantez içerisinde gösterilmiştir.

Tablo 1: 1953 İran Darbesinin Gerçek ve Kurgusal Olay Örgüsü

Gerçek Olay Örgüsü	Kurgusal Olay Örgüsü
İran petrollerinin millileştirilme kararı kesinleşince İngiltere, meseleyi 1952'de Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na götürmüş diğer yandan Başbakan Muhammed Muşaddık üzerinde psikolojik baskı oluşturmak amacıyla İran sularına asker sevkiyatında bulunmuştur. ⁵⁰ Ancak bu iki yöntem de etkili olmamıştır. ⁵¹	İranlı işbirlikçilerden olan ve aynı zamanda hukuk alanında geniş bilgi sahibi Eşref Âyetullah, İngiliz ajan Peter McDonald ve diğer işbirlikçilerle görüşmek adına Lahey'den Beyrut'a dönmüştür. (88) Bu görüşmelerde Rıza Safrâvî Abbas ve Mirza Muhammed, İhtiyar'ın düşürülmesi için ülke kıyılarında bekleyen İngiliz askerlerinin müdahalede bulunmasının gerekli olduğu fikrini savunmaktadır. (81)
İngiltere'deki savaş yanlılarının başını çeken Dışişleri Bakanı Herbert Morrison (1888-1965) meselenin çözümü için tek çıkar yolun Muşaddık'ın bir darbe ile düşürülmesi olduğu görüşündedir. Morrison'un bu amaçla yürütülecek gizli operasyon dâhilinde İran'a gönderilecek ismi seçmek niyetiyle danıştığı bilim adamı Ann K. S. Lambton (1912-2008), Robin Zaehner'i (1913-1974) ⁵² tavsiye etmiştir. 1951'de Tahran'daki İngiltere Büyükelçiliği'ne vekil danışman olarak atanan Zaehner, işbirlikçi gruplarla görüşmeler yapmak ve ülkedeki gelişmeler hakkında Dışişleri Bakanlığı'na ayrıntılı raporlar sunmakla yükümlüydü. ⁵³	Roman başkarakteri Peter McDonald, bir yandan çalıştığı petrol şirketinin müdürü Mr. Randly (36) aracılığıyla İngiltere'den gelen direktifleri yerine getirmeye çalışmakta, bir diğer yandan da mavi kaplı defterine günlük tutup, kırmızı kaplı defterine ise üstlerine sunacağı rapor tutanaklarını kaydetmektedir. (103)
Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'nda dava ya bakan mahkeme, "davanın iki ülke arasında değil, İran ile özel bir şirket arasında olduğunu" belirterek 22 Haziran 1952 tarihinde görevsizlik kararı vermiştir. Bu karar İngiltere-İran arası ilişkilerin daha da kötüleşmesine yol açmıştır. ⁵⁴	Bu süreç romanda "İranlı dostlarla işbirlikçilerle aranın soğuması" (98), "ülkenin Amerika veya Rusya ile daha yakın ilişkilere kaymakta oluşu" gibi ifadelerle işlenmiştir. Ayrıca ülkedeki Amerikalı sayısının fark edilir derecede arttığı bilgisine de yer verilmiştir. (131-132)

⁵⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, 373.

⁵¹ İran'ın bu tutumu üzerine İngiltere İran'a karşı savaş açılması teklifini gündeme getirmiş, fakat bu teklif ne İngiltere Başbakanı Clement Richard Attlee (1883-1967) tarafından ne de Amerika Başkanı Harry Truman (1884-1972) tarafından kabul edilmiştir. Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları*, 143.

⁵² II. Dünya Savaşı süresince Tahran'da, sonrasında ise MI6 gizli servisi için Arnavutluk'ta çalışan Robin Zaehner'in akıcı bir Farsçası ve İran siyasetinin önde gelenleriyle yakın tanışıklığı bulunmaktaydı. William Roger Louis, *Ends of British Imperialism* (Londra: I.B. Tauris, 2006), 733.

⁵³ Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları*, 143-145.

⁵⁴ Kamrouz Pirouz, "A Brief Look At Iran And The British Oil Nationalization Dispute And Its After-

Petrolün millileştirilmesi ve davanın kazanılması gibi iki büyük zafere rağmen İran'da siyasi ve ekonomik açıdan işler kötüye gitmeye başlamıştır.	Ajan Peter kendi üstlerine sunacağı raporları tuttuğu mavi kaplı defterindeki notlarda; ülkede fiyatların sürekli arttığını, zorunlu ihtiyaç maddelerinin dahi bulunamıyor olduğunu yazmıştır. (108)
Başbakan Musaddık'ın yalnızca kabine üyelerini değil savaş bakanını da atama yetkisini kendi uhdesine almak isteyişini Şah, otoritesine karşı bir saldırı olarak değerlendirmiş ve tepki göstermiştir.⁵⁵ Bunun üzerine 17 Temmuz 1952'de istifa eden Musaddık'ın yerine Şah'ın da desteğiyle Ahmed Kavam (Kıvâussaltana) (1873-1955) geçmiştir. Ancak bu değişime İslâmî Hareket lideri Âyetullah Kâşânî karşı çıkmış ve İngiliz ajanı olarak gördüğü Ahmed Kavam'a karşı halkı galeyana getirmiştir. Tahran'da gerçekleştirilen grevler ve kanlı protestolar Şah'ı geri adım atmaya sevk etmiş, nihayetinde Musaddık başbakanlığa geri dönmüştür. İlerleyen süreçte ise Âyetullah Kâşânî, Musaddık'ın kabine seçimlerinde kendisine danışmamasından ve sürdürdüğü laik politikadan rahatsızlık duyarak verdiği desteği geri çekmiştir.⁵⁶	Rapor notlarında Peter, iktidar tarafları arasındaki ilişkilerin kötüleştiğini ve daha da kötüye gidecek gibi göründüğünü belirtmiştir. (108) Londra'ya gönderdiği bir mektupta ise şu gözlemlerini aktarmıştır: “Dört gündür aralıksız biçimde kitle gösterileri yapılıyor. Bu kalabalık dev gösterilerde yabancı şirketlere karşı şiddet eylemleri de yapılıyor. Birisinde Büyük Britanya'yı temsilen bir maket ile Britanya bayrağı yakıldı.” (112)
Robin Zaehner, Ahmed Kavam'ın İngiltere lehine çalışabilecek bir siyasî lider olduğunu düşünmekteydi. Ancak İngiltere Büyükelçisi Christopher Woodhouse'a (1917-2001) göre Zaehner, Ahmed Kavam'ın görevde kalabilmesi adına <i>Râşidiyân kardeşler</i>⁵⁷ aracılığıyla anti Musaddık taraftarlarını organize etmeli, eski otorite ve popülerliğini kaybetmiş olan Ahmed Kavam'ın emri altına yardımcıları vermeli iken ihmalkâr davranmış ve yeni başbakanı destekleyici hiçbir faaliyette bulunmamak suretiyle, İngiltere'nin	Peter McDonald, İngiltere'deki yetkililerin İran'daki eski dostlarına (Râşidiyân kardeşlere) haddinden fazla güvendiğini düşünmekte (151-152), (229-230), Mr. Randy ve diğer üstleri ise Peter'in güvensizliğini rahatsız edici bulmakla birlikte dostlarının başka bir işbirliğine (Amerikalılarla işbirliğine) yönelmelerinden de korkmaktadırlar. (152)

math”, *Persian Heritage* 13/50, (Summer 2008) 30 akt. Bolat, “Anglo-Persian Oil Company'den British Petroleum'a (BP): İngiltere'nin İran'daki Petrol Macerası”, 70.

⁵⁵ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 155-156.

⁵⁶ Hamid Algar, “Âyetullah Kâşânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 29 Haziran 2022).

⁵⁷ *Râşidiyân kardeşler*'e Amerikalı ajan Kermit Roosevelt'in darbeyi anlattığı kitabında *Boscoe Kardeşler* şeklinde yer verilmektedir. *Karşı Darbe - CIA İran'da*, çev. Bedirhan Muhib (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), 170.

eline geçmiş olan çok büyük bir fırsatı kaçırmasına yol açmıştır.⁵⁸ Bu konuda harekete geçmesindeki en büyük neden ise Râşidiyân kardeşlerin sürece olumlu bir etkide bulunabileceğine dair güvensizliktir.⁵⁹	
İngiltere'nin, Musaddık'ın son yaşanan gelişmelerle nispeten yalnızlaşmasını fırsat bilerek iş birliği teklifinde bulunduğu Amerika, Başbakan Musaddık'ın "ülkesinin tam bağımsızlığını sağlama konusunda kararlı olduğunu ve uzaklaştırılan İngilizlerin yerine İran'ı Amerika nüfuzuna açmaya niyetli olmadığını" anlayınca⁶⁰ bu teklifi kabul etmiştir. Her iki devletin⁶¹ darbe yönteminde karar kılması ise ancak 1952 Temmuz ayında gerçekleşmiştir.⁶²	Peter, Mr. Randly'ye verdiği raporda, İran'daki Amerikalı mevkidaşlarıyla yaptığı görüşmelerin kısır geçtiğini (129), sakladıkları bazı gelişmelerin olabileceğini (166) belirtmiştir. Mr. Randly karşılık olarak, bu kuşkunun yersiz olduğunu vurgulamış ve Amerikalıların İngilizlerin dostu sayıldığı, dolayısıyla tek başlarına hareket etmeyecekleri yönündeki görüşünü paylaşmıştır. (229) İran'da bulunma sebeplerinin ise, İran hükümetinin Ruslarla işbirliği içerisine girmesini önlemek olduğu açıklamasını yapmıştır. (279)
1952 Ekim ayında İngiliz Büyükelçiliği kapatılınca⁶³ İngiltere İran Büyükelçisi Christopher Montague Woodhouse Londra'ya dönmeden önce, gelecek üzerine bir planlama yapmak amacıyla Mİ6 Ortadoğu Şefi George Young (1911-1990) ve İngiltere Başbakan Yardımcısı Robert Anthony Eden (1897-1977) ile düzenlediği toplantıya Zaehner'i de dâhil etmiş, daha sonra bu kararından pişmanlık duymuştur. Zira Zaehner, oldukça umutsuz ve üstlendiği görevi yerine getirememek endişesiyle kafası karmakarışıktır. Bu durum İngilizlerin, Amerikan istihbarat birimiyle iş birliğine yönelmesine yol açmıştır.⁶⁴ Ayrıca Zaehner 1952 yılı sona ermeden, İran'daki görevi bitmiş sayılarak, Oxford Üniversite-	Peter McDonald, zaman zaman göreviyle ilgili ümitsizliğe düşmekte(162-163), ülkesinin bu mücadelesinin başarısızlıkla sonuçlanacağı hissine kapılmaktadır. (251) Bu durumu yazdığı raporlara ve mektuplara yansıtmış, karşılığında şu yanıtı almıştır: "Eğer kendini gönderilen direktifleri uygulayamayacak durumda hissediyorsan, (...) olaylar yeni bir biçim kazanacak." (230) Nitekim üstlerinden gelen özel bir iletide Peter'a, Musaddık hükümetinin istifasının beklediği, bu sebeple Amerikalılarla veya İranlı işbirlikçilerle görüşmelerini durdurması emri verilmiştir. (322-323) Sonraki aşamada ise Peter, ülke sınırları içerisinde zorunlu bir izne çıkma-

⁵⁸ Louis, *Ends of British Imperialism*, 747-748.

⁵⁹ Louis, *Ends of British Imperialism*, 771.

⁶⁰ Cengiz Çandar, *Dünden Yarına İran* (İstanbul: Yalçın Yayınları, 1981), 33.51

⁶¹ Bu dönemde Amerika'da başkanlık görevini Dwight David Eisenhower (1890-1969), İngiltere'de başbakanlık görevini ise Winston Churchill (1874-1965) ifa etmektedir.

⁶² Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 159; Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları*, 159.

⁶³ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 155. Elçiliğin kapatılmasıyla birlikte Tahran'daki İngiliz istihbarat merkezi de kapatılmış ve ofis Kıbrıs'a taşınmıştır. Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları*, 200.

⁶⁴ Louis, *Ends of British Imperialism*, 771.

si'ndeki akademik hayatına devam etmek üzere Londra'ya dönmüştür. ⁶⁵	ya mecbur bırakılır. (326) Böylelikle Peter yeni gelişmelerde rol alma noktasında da saf dışı bırakılmış olur.
13-30 Mayıs 1953 tarihleri aralığında İngiltere ve Amerika tarafları arasında Kıbrıs'ta gerçekleştirilen görüşmeler ⁶⁶ neticesinde, darbeyi yürütme görevinin CIA'in Orta Doğu Masası Şefi Kermit Roosevelt'e (1889-1943) ⁶⁷ verilmesi kararı çıkmıştır. ⁶⁸	Romanda Kermit Roosevelt'e yönelik herhangi bir göndermede bulunulmamıştır. Zorunlu izni kapsamında bir sahil kasabasına giden (332) Peter, bu süreçte ne Elçilik'teki yetkililerden (361-363) ne de İranlı işbirlikçilerden (368) bilgi alamaz.
Roosevelt Temmuz 1953'te İran'a giriş yapmıştır. Önceki süreçte İngiliz istihbarat örgütü MI6'nın başlattığı <i>basında yanlış ve yalan haber yayımlama faaliyetine</i> devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre doğrudan CIA tarafından hazırlanan ve hem Batı hem İran medyasında yer verilen yazılarda, Musaddık'ın "yalnızca komünist eğilimde olmadığı, tahta göz diktiği, kendisini İsrail'in desteklediği ve hatta İngilizlerin adamı olduğu" yolunda ifadeler bulunmaktadır. Yine bu dönemde halkın Musaddık'a desteğini zayıflatmak amacıyla, rüşvetle tutulmuş kiralık sokak çetelerine Musaddık aleyhine, Şâh lehine sokak gösterileri düzenlenmiştir.	Peter'in görevinin başındayken işbirlikçi İranlılarla birlikte aldığı, gazetelerde yanlış haber ve bildirilerin yayımlanması kararı Musaddık'ın gücünü zayıflatma amacı taşımaktaydı. Bunu, iktidardaki muhalif gruplar arası fikir ayrılıklarını ön plana çıkarmak suretiyle yapmayı kararlaştırmışlardı. (252) Peter, görevden uzaklaştırılmasının akabinde ülkede yaşanan gelişmelere yalnızca tanıklık etmekle yetinmiştir. Zorunlu izni sonrası başkente dönen Peter, burada hararetle sokak gösterilerinin düzenlendiğini ve insanların sokaklarda yatıp ertesi gün gösterilere devam ettiğini gözlemlemiştir. (372)
Roosevelt darbeye resmiyet kazandırmak amacıyla Şâh'ı, Musaddık'ı azlettiği ve yerine General Fazlullah Zâhidî'yi (1892-1963) atadığına ilişkin fermanı imzalamaya ikna etmiştir. ⁶⁹ Albay Nimetullah Nâsırî önderliğindeki işbirlikçi ordu mensupları, 15 Ağustos gecesinde bu fermanla birlikte Musaddık'ın evinde yakalayıp darbenin son ayağını gerçekleştirmek üzereyken Musaddık'ın yanlısı askerler tarafından pusuya düşürülüp tutuklanmıştır. 16 Ağustos sabahı radyolarda, Musaddık'ın kendi sesinden Şâh ve yabancı	Romanda Peter'in ifadeleriyle; "Köşk'ün ihtiyar'dan istifa etmesini istemesiyle birlikte yer yerinden oynamıştır." (368) Kral'dan böyle bir eylem beklemeyen Başbakan çok geçmeden harekete geçmiş ve "Devlet Başkanının yurt dışına kaçması sebebiyle yeni rejim oluşturuluncaya kadar görevinde kalmaya devam edeceği" yönünde bir açıklama yapmıştır. (379)

⁶⁵ Wikipedia, "Robert Charles Zaehner" (Erişim 01 Temmuz 2022).

⁶⁶ Ali Rahnama, *Behind The 1953 Coup in Iran: Thugs, Turncoats, Soldiers and Spooks* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 74.

⁶⁷ Kermit Roosevelt, Amerika'nın 26. Dönem Başkanlık görevini icra eden Theodore Roosevelt'in torunudur. Ayrıca bk. Wikipedia, "Kermit Roosevelt Jr." (Erişim 20 Şubat 2022).

⁶⁸ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 160.

⁶⁹ Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları*, 20-21.

unsurlarca tertiplenen komplonun başarılama- dığı ilan edilmiştir.⁷⁰ Bu gelişmeler üzerine Şâh yurt dışına kaçmıştır.⁷¹	
Şâh'ın kaçıışı ülkede kaos ortamının hakim olmasına yol açmış ve bu ortamdaki yararlanmak isteyen Roosevelt sokak gösterileri çalışmalarına ağırlık vermiştir. Daha önce tutulmuş kiralık çeteler aracılığıyla iki gün boyunca Musaddık ve komünizm lehine sloganlar atılmış, vitrinler kırılmış, sokaktan geçenlere saldırılmış ve camilere ateş açılmıştır. Bu planlı saldırgan tutulardan haberi olmayan Musaddık yanlıları da söz konusu kalabalığa karışmış, Musaddık ise arkasındaki halk desteğini, caydırıcı bir unsur şeklinde kullanmak amacıyla gösterileri yasak- lamamıştır.⁷²	Sokak gösterileri esnasında herhangi bir saldırı- ya uğramaması için Elçilik'ten Peter'a, sokaklara ve çarşıya zorunlu olmadıkça çıkmaması yö- nünde uyarı yapılmıştır. (375-376) Bu süreçte Peter'ın dikkatini çeken şey ise hükümetin destek kazanmak amacıyla gösterileri bizzat desteklemesi olmuştur. (376)
Ülkedeki planlı kargaşa ortamını sonlandırmak üzere 18 Ağustos'ta ABD Büyükelçisi Loy W. Henderson (1892-1986), Musaddık'ı ziyaret etmiş ve Amerikan vatandaşlarının saldırılara maruz kalmaları sebebiyle ABD hükümetinin yurttaşları- nı geri çağırabileceğini söyleyerek bir nevi ihtarda bulunmuştur. Görüşme neticesinde Musaddık, sokak gösterilerinin yasaklandığı kararını açıklamıştır. Böylelikle amaca ulaşılmış, sokak gösterilerine müdahalenin önu kesilerek Musaddık en etkili silahı olan halk desteğinden yoksun bırakılmıştır.⁷³	Peter, hükümetin gösterileri yasaklamasına rağmen sokaklardaki kargaşa ortamının ve yağmalama eylemlerinin devam etmesini şaş- kınlıkla karşılamış ve Elçilik ile iletişime geçerek mevcut vaziyette İngiltere'nin bir payı bulunup bulunmadığını sormuştur. Aldığı yanıt kendile- rinin de bilgi sahibi olmadığı ve olayları bekle- mekle yetinecekleri yönündedir. (376-377)
Rüşvetle bir araya getirilmiş eskisinden çok daha çoşkulu bir kalabalık 19 Ağustos günü hükümet binalarını ve iş yerlerini talan edip yağmalaya- rak ilerlemiş ve gece vakti Musaddık'ın evini kuşatmıştır.⁷⁴ Musaddık kaçırılarak kurtarılmışsa da "darbe"⁷⁵ başarılı olmuş ve General Zâhidî Başbakan olmuştur.⁷⁶	Olayların hızlı gelişimini hayretle takip eden Peter, göreve getirilen yeni Başbakanın bir gece baskısıyla önemli merkezleri ele geçirdiği ve ordu aracılığıyla yönetime el koyduğunu ak- tarmıştır. (378-379)

⁷⁰ Roosevelt, *Karşı Darbe - CIA İran'da*, 161-166.

⁷¹ Roosevelt, *Karşı Darbe - CIA İran'da*, 173.

⁷² Kinzer, *Şâh'in Bütün Adamları*, 208-214.

⁷³ Roosevelt, *Karşı Darbe - CIA İran'da*, 172-174.

⁷⁴ Kinzer, *Şâh'in Bütün Adamları*, 220-225.

⁷⁵ 1953 darbesi, İngilizler tarafından *Çizme Operasyonu* Amerikalılar tarafından ise *Operasyon TP-AJAX* şeklinde adlandırılmıştır. Louis, *Ends of British Imperialism*, 775.

⁷⁶ Gasiorowski, "The 1953 Coup D'etat in Iran", 275. İngiltere darbe ile ilgili bugüne kadar hiçbir resmi

Gerçek ve kurgusal olay öyküleri karşılaştırıldığında romanda söz konusu darbenin neredeyse her safhasıyla ilgili öz bilgilere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çıkarımı bir ileri dereceye taşıyarak Münîf'in diğer romanlarında⁷⁷ “farklı hikâyeleri anlatmak için bir araç olarak kullandığı tarihi bu defa kurgunun kendisine dönüştürdüğünü⁷⁸” söylemek de mümkündür.

İlk bakışta metnin edebî değerini düşürecek ve kurgusal olduğunu zedeleyecek bir tercihmiş gibi görünen, romanın konu edindiği gerçek olay örgüsü ile yazarın oluşturduğu kurgusal olay örgüsü arasındaki bu örtüşüklüğü tamamen bilinçli bir tercih şeklinde değerlendirmek gerekmektedir. Zira romanda, bir Doğu ülkesinin kendi petrol kaynakları üzerinde söz ve hak sahibi olma girişiminin Batılı sömürgeci devletlerce nasıl geri püskürtüldüğü konu edilmektedir. Dolayısıyla toplumsal gerçekçi bir yazar olarak Münîf'in, emperyalist ülkelerin ne derece çirkinleşebileceğini vurucu hiçbir noktayı atlamadan okuyucuya aktarma amacı taşıdığını söyleyebiliriz.

3.2. Anlatıcı

Romanın ikinci bölümünden itibaren⁷⁹ başkarakter Peter McDonald anlatıcı konumuna geçmiştir. Dolayısıyla Münîf, Peter'in gözünden aktarılan tasvirler ve yazdığı günlükler aracılığıyla romanında oldukça zengin bir oryantalistik bakış ürünü portreler sergisi oluşturmuştur.⁸⁰

Başkarakterin anlatıcı olarak devreye girmesi hem farklı anlatım tekniklerinin⁸¹ kullanılmasına olanak sağlamış hem de ana karakterin ruh hâli dalgalanmalarına

---

açıklamada bulunmamıştır. Darbe ile ilgili İngiltere tarafından gelen tek kabul beyanı MI6 ajanı Norman Darbyshire (1924-1993) tarafından gelen bir itirafı geçmektedir. Bu itirafı içeren röportaj 1985 yılında Granada TV'de yayınlanan *End of the Empire* adlı tv serisi için yapılmasına karşın herhangi bir yerde yayımlanmamıştır. Yıllar sonra İranlı yönetmen Taghi Amirani tarafından çekilen *Coup 1953* adlı bir belgesel filmin araştırma sürecinde röportajın deşifresine ulaşılmış ve röportaj metni *Ulusal Güvenlik Arşivi* resmî sitesinde yayımlanmıştır. [National Security Archive (NSA), “Coup 53: New Documentary on Overthrow of Iran's Mosaddeq” (Erişim 21 Aralık 2022)]. Bu röportaj, İngiltere'nin darbedeki rolünün resmi olarak kayıtlara geçmesi bakımından önemlidir.

⁷⁷ Münîf'in tüm romanlarının değerlendirmesi için bk. Adnan Arslan, *Abdurrahman Münîf'in Romanlığı* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

⁷⁸ *Gazete Duvar*, “Tarihin Kurgusalılığı ve Roman Sanatı: Veba Geceleri” (Erişim 22 Şubat 2022).

⁷⁹ 388 sayfadaki oluşan romanın 118. sayfasından itibaren anlatımda kişisel anlatım konumundan çıkıp ben anlatım konumuna geçiş söz konusudur. Anlatım konumları için bk. Fatih Tepebaşı, *Roman İncelemesine Giriş: Notlar - Açıklamalar - Örnekler* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2012), 157-178.

⁸⁰ Romanda yer alan Doğu imajına dair daha geniş bilgi için bk. Rifat Işık - Mehmet Beşir Bulut, “Abdurrahman Münîf'in “Sibâku'l-Mesâfâti't-Tavîle” Adlı Romanında Doğu Kültüründen İzler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 44, (2020), 181-212.

⁸¹ Romanda kullanılan anlatım teknikleri için bk. Hatice Erbay, “Abdurrahmân Münîf'in “Sibâku'l-Mesâfâti't-Tavîle” Adlı Eserinin Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 86-94.

kendi ağzından ifadeler aracılığıyla tanıklık etme fırsatını okura sunmuştur. Özellikle darbedeki rolünün sona erdiği ve zorunlu izne çıktığı dönemde yaşadığı hayal kırıklıklarıyla dolu işe yaramazlık hissi (327) yalnızlık (332) ve intihar etmeye meyil (334) gibi duygu durumları, iç monolog yöntemiyle aktarılmış ve okuyucunun başkarakterle empatik bir ilişki geliştirmesine olanak sağlanmıştır. Dolayısıyla Munif, başkarakter Peter'ı yalnızca Batılı bir ajan olarak resmetmemiş insani yönlerini de göstermek suretiyle romanın kurgusallığını kuvvetlendirmiştir.

Okur-başkarakter arasındaki empatik ilişki, okurun oryantalistik bakışla sunulan izlenimleri tarafsız bir yaklaşımla değerlendirmesine olanak sağlaması bakımından önemlidir. Bu durumu şu şekilde örneklendirmek mümkündür: Peter McDonald, ülkeye (İran'a) ilk geldiği günlerde hem hükümete destek veren gösterilerle hem de karşıt görüş sahiplerinin düzenlediği gösterilerle karşılaşmıştır. Tüm bu gösterilere dair aktardığı izlenimleri arasında şunlar da bulunmaktadır: Kalabalığın coşkulu ve hiç tereddüte kapılmadan insan öldürebilecek görünümde olmaları (110), sokak ortasında tükürüp sümkürmeleri (111), kadınların söyledikleri bazı kelimeleri tercümanların dahi çevirmekte zorlanmaları (115). Bu izlenimleri şu şekilde okumak mümkündür; insanlar provokasyona gelmeye müsaittir, kamusal alanlar dâhilinde temizliğe dikkat etmemektedir ve kadınlar eğitimsizlik sebebiyle daha çok yerel ağızlarla konuşmaktadır. Bu tür bir okuma neticesinde yeni bir form kazanan ifadeler, savunulmaya müsait olmaktan çıkmakta ve söz konusu davranışları sergileyen kimselerin kendilerini değerlendirip özeleştiri yapabilmesine olanak sağlamaktadır.

3.3. Zaman

1953'te İran'da gerçekleştirilen darbenin konu edildiği romanda yıl ve gün bazında hiçbir bilgi verilmeyişi göze çarpmaktadır. Bu durum yazarın diğer romanları için de genel anlamda geçerlidir.⁸² Söz konusu tercihte yazarın ekseriyetle yaşanan olaylara ve karakterlerin bu olaylardan nasıl etkilendiğine odaklanması etkin rol oynamıştır.

Diğer yandan roman dikkatle incelendiğinde, ele alınan konunun hangi zaman evresinde cereyan ettiği bilgisinin örtük bir biçimde okurla paylaşıldığı görülmektedir. Başkarakter Peter'ın, havalaanında vedalaşmak üzere bulunduğu arkadaşı Aleksandr ile birlikte yakın geçmişte tutsak edildiği (9) ve bu tutsaklığın II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından gemilerinin vurulmasını takiben iki yıl sürdüğü (25) bilgisi paylaşılmıştır. Bu bilgi, aşağıdaki başlıkta yer verilen mekâna dair

⁸² İlknur Emekli, 'Abdurrahman Munif (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve en-Nihâyât Adlı Romanının İncelenmesi) (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 20. Abdurrahman Munif'in, yaşadığı Arap ülkelerindeki siyasi yöneticilerin baskılarından çekinmesi sebebiyle romanlarında zaman belirtmemesi ihtimali de mevcuttur. Adnan Arslan, "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı", *Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/2 (Ağustos 2016), 46-47. 31-57

bilgilerle beraber analiz edildiğinde romanda baştan sona anlatılan olayın 1953 İran darbesi olduğu yorumu kapalı bir şekilde açığa çıkmaktadır.

Gerçeğe uygunluk hususunda gösterdiği dikkati romanın kurgusallığını inşa konusunda da göstermeye önem atfeden Münîf, zaman unsuru ile ilgili şu şekilde tasarrufta bulunmuştur: Romanın temel olay örgüsü “takvime bağlı olarak ardarda”⁸³ anlatılmakta, bununla birlikte geriye dönüş tekniği, özet, mektup, flashback anlatım teknikleriyle zamanda küçük çaplı geriye sarışlar mümkün hale gelmektedir. Romanın 178-187. sayfaları arasında yazar, Şirin karakterinin Abbas ile evliliğinden önceki hayatını özetlemeye ve evliliği sonrasında geçirdiği değişimi aktarmaya tahsis etmiştir. Bu örnekte olduğu gibi zamanla ilgili tasarruflarıyla yazar, okuyucunun olay örgüsünü sebep-sonuç ilişkisi içerisinde anlamasını ve karakterlerin yaşadığı dönüşümleri takip etmesini kolaylaştırmıştır.

Nihai olarak, romanda zaman unsurunun her ne kadar gün, ay, yıl belirtilerek net bir şekilde ortaya konmasa da gerçekliğe uygun şekilde düzenlenmiş ipuçları aracılığıyla okura sunulduğunu bunun yanı sıra kronolojik anlatımın tekdüzeliğinden kurtaracak çeşitli anlatım teknikleriyle de zaman unsurunun kurgusallık yönünden zenginleştirildiğini söyleyebiliriz.

3.4. Mekân

Romanın ilk bölümünde ajan Peter’in, darbedeki rolünü oynamak üzere ayrıldığı ülke olarak Londra (36), görevi süresince iletişim kuracağı üstleriyle görüştüğü ülke olarak Zürih (22), gideceği ülkedeki işbirlikçilerle tanıştığı ülke olarak Beyrut (30) zikredilmiş ancak darbenin gerçekleştiği ülkenin ismine yer verilmemiştir. Diğer romanları da dikkate alındığında Münîf’in asıl olayın gerçekleştiği mekâna dair açık bilgi vermekten kaçındığı görülmektedir.⁸⁴ Bu eğilimin altında yatan sebep yazarın, anlatılan olayın yalnızca o mekâna has bir durum şeklinde değerlendirileceği yönündeki çekincesidir.⁸⁵ Çalışmamıza konu edindiğimiz roman temel alındığında yazarın hem Batı’nın oryantalistik bakışının tek bir Doğu ülkesiyle sınırlı kalmadığına hem de söz konusu darbenin gelecekte de gerçekleşebilir olduğuna vurguda bulunmak istediği sonucu çıkarılabilir.

Bununla birlikte Münîf’in, darbenin gerçekleştiği ülkeye dair birtakım işaretlerle bulunduğu da gözden kaçmamaktadır. Peter’in eşiyile arasında geçen konuşma-

⁸³ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 237.

⁸⁴ Arslan, *Abdurrahman Münîf’in Romancılığı*, 148. Münîf kendisiyle gerçekleştirilen bir röportajda ilk romanı *el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk*’u yazarken Türkiye üzerinden yaptığı bir yolculuktan ve bu yolculuk esnasında görüp etkilendiği şeylerden ilham aldığı bilgisini vermiş bununla birlikte söz konusu romanda herhangi bir ülkeyi anımsatacak bilgiyi okuyucusuyla paylaşmamıştır. Hasan Harmancı, “Abdurrahman Münîf’in *el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk* Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2013), 87.

⁸⁵ Iskandar Habash, “Unpublished Münîf Interview: Crisis in the Arab World – Oil, Political Islam, and Dictatorship”, *al-Jadid* (Erişim 19 Temmuz 2022).

larda *Şark'a, sahraya* gideceği yönünde bilgi vermesi (19) ve Beyrut'u *yolun yarısında-ki durak* şeklinde tanımlamasına (42, 50) ek olarak, Zürih'te kaldığı süreçte üstlerinden aldığı direktifle, "Fars Uygarlığının Ortadoğu'daki Sosyal, Dinsel ve Düşünsel Yaşama Etkileri" başlıklı bir kitap okuması (26) olayların İran'da gerçekleştiğine dair metin içi kanıt sayılabilir.

Gerçeklik boyutundaki bu değerlendirmelerden sonra kurgusalılık bazında romanda yer verilen mekânlara baktığımızda en çarpıcı örnek olarak Peter'in zorunlu izne çıktığı dönemde ikamet ettiği pansiyon dikkati çekmektedir. Bu süreçte bir çeşit bunalıma giren Peter'in yaşadığı "ruhsal durum, yaşanan ânla uyumlu bir mekân retorisiyle güçlü bir şekilde ifade"⁸⁶ edilmiştir. "... Denize bakan bir balkonu bulunan birinci kattaki odam, benim gözümde eski ve paslı demirden yapılmış çirkin bir kutu görünümündeydi." (332) şeklindeki oda tasviri aslında kendi içsel yaşantısını açığa çıkarır niteliktedir. Üstlendiği görevden uzaklaştırılarak başkentten ayrılan ve bir sahil kasabasında zorunlu tatile gitmek durumunda kalan Peter, hem mekânda hem de ruh dünyasında bir soyutlanma evresine girmiştir. Bu soyutlanma ise yalnızlık, karamsarlık ve kızgınlık gibi duyguları da beraberinde getirmiştir. Yazar Munîf, başkarakterinin bu duygu geçişlerini aktarırken iç monolog, iç diyalog, bilinç akışı gibi anlatım tekniklerinin yanı sıra mekân tasvirlerini kullanmayı da ihmal etmemiştir.

Sonuç olarak yazarın, tarihî olaylarla birebir bağlantılı mekânlara dair bilgi vermemeyi romanın evrensellik boyutunu düşünerek tercih ettiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte karakterler arası ilişkilerin gidişatını ve karakterlerin kendi iç dünyalarındaki dönüşümleri yansıtırken ayrıntılı mekân tasvirlerinden yararlandığını ve yazarın bu tercihinin romanın kurgu boyutunu güçlendirdiğini söyleyebiliriz.

3.5. Şahıs Kadrosu

Tarihî romanları diğer roman türlerinden ayırt edici iki özellikten ilki daha önce zikredildiği üzere gerçek olayları konu edinmesidir. Bir diğeri ise tarihî roman yazarının hayalî kişilerin yanı sıra tarihî kişilikleri de şahıs kadrosuna⁸⁷ dâhil edebilme seçeneğinin mevcut olmasıdır.⁸⁸ İncelediğimiz romanda yazar iki tercih hakkını da kullanarak çeşitlilik arz eden bir şahıs kadrosu oluşturmuştur. Aşağıdaki tabloda bu kadro dâhilinde kurgulanan roman kişilerinin gerçekte hangi tarihî şahsiyete karşılık geldiği bilgisine yer verilmiştir.

⁸⁶ Mehmet Bakır Şengül, "Romanda Mekân Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/11 (Bahar 2010), 531-532.

⁸⁷ Modern Arap Romanında kullanılan roman karakteri türleri için bk. Ethem Demir, "Arap Romanında Karakter Çeşitliliği", 4. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi* (Yalova: UBAK, 2019), 186-196.

⁸⁸ Turgut Göğebakan, *Tarihsel Roman Üzerine* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 41.

Tablo 2: Romanda Yer Verilen Şahıs Kadrosunun Tarihî Gerçeklikteki Karşılıkları

Gerçek Şahıs	Kurgu Şahıs
Muhammed Musaddık	İhtiyar (العجوز)
Muhammed Rıza Şâh	Kral (الملك)
Ruslar	Diğerleri (الأخرون)
Râşidiyân kardeşler	Dostlarımız (أصدقائنا)
Robert Charles Zaehner (Robin Zaehner) ⁸⁹	Peter McDonald (بيتر مكدونالد)

Analiz neticesinde romandaki tüm karakterleri tarihteki konumuna göre birebir tespit etmek elbette ki mümkün değildir⁹⁰; zira bu, roman türünün yapısına aykırıdır. Dolayısıyla biz yazar Munîf'in imkân tanıdığı ölçüde, romanındaki benzerlikleri tespit ile iktifa edecek ancak daha önemlisi bu benzerlik ve aykırılık durumlarının tema ile muhtemel bağlantısını çözmeye çalışacağız.

Munîf, tarihî romanlarda yazarın dikkat etmesi gereken temel görevin *doğrulara sadık kalmak* olduğu görüşündedir. Bu sadakat ise tarihî vâkıya karşı gösterilmelidir; tarihî karakterlerin ayrıntı boyutundaki kişisel özelliklerine yahut bireyin gündelik yaşam pratiklerine doğru çemberi genişletmek roman yazarının görevi değil tarihçilerin görevidir.⁹¹ O hâlde tarihî romanın başarısı şu şarta bağlıdır: “Tarihî yönden kanıtlanabilir olayları ve figürleri kurmaca olaylar çerçevesine yerleştirmek.”⁹²

Bu açıdan değerlendirildiğinde yazarın, başkarakter Peter McDonald ismiyle sunduğu kişinin tarihî gerçeklikteki karşılığı olarak İngiliz ajan Robin Zaehner'i seçmesi dikkat çekicidir. Neden Amerikalı ajan Kermit Roosevelt'i seçmediği sorusu bu noktada akla gelebilir. Bizim bu konudaki tahminimize göre yazarın tercihinde,

⁸⁹ Romanda Peter McDonald ismiyle kurgulanan şahsın tarihî gerçeklikte Robin Zaehner'e karşılık geldiği tespiti Türkçe veya yabancı kaynaklarda rastlamadığımız dolayısıyla bu çalışmaya özgü orijinal bir tespittir. Bizi bu tespite yönlendiren veriler şunlardır: Kurgu ya da gerçek her iki şahıs da İngiliz'dir. Her ne kadar ajanlık göreviyle İran'da bulunsalar da asıl meslekleri bu değildir. Zaehner Farsça da dâhil Doğu dilleri alanında eğitim almış ve Doğu dinleri üzerinde uzmanlaşmış bir akademisyen iken Peter bir petrol şirketi çalışandır. Ayrıca tarihî kaynaklarda darbe sürecini başından itibaren raporlayan kişi olarak Zaehner'in ismi yer almakta ve bu konuda kafa karışıklığına sebep olacak ikinci bir isim geçmemektedir.

⁹⁰ İşbirlikçiler olarak tanıtılan Mirza Muhammed ve Rıza Safrâvî Abbas'ın hangi tarihî şahsiyet oldukları romanda verili bilgilerden hareketle tespit etmek imkân dâhilinde değildir. Dolayısıyla her iki şahsın da birer tip olarak oluşturulduğu kanaatindeyiz. Mirza askerî kanadı (217-222), Abbas ise zengin toprak ağalarını (188-194) temsil edecek şekilde yaratılmış tiplerdir.

⁹¹ Munîf, *Rihletu zav*^c, 67.

⁹² Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)*, çev. Bedrettin Aytaç (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994), 70.

“başarısızlık ve hayal kırıklığı duygusunun romanda önemli bir etkiye sahip oluşu”⁹³ rol oynamıştır. Zira kurguda Peter gerçeklikte ise Zaehner ülkeleri İngiltere, Amerika ile işbirliği sonrası petrol gelirlerinden kısmî pay elde etse de bu payın kazanılmasında kendi rolleri bulunmadığı için Amerikalı meslektaşları Roosevelt’e hükmen yenik gözükmektedir. Dolayısıyla bu acı verici mağlubiyet duygusunun, hem okurun roman karakteriyle empati kurmasını sağlamak amacıyla hem de romanın sonuç bölümüne dair okurun merak duygusunu diri tutmak amacıyla kullanıldığı kanaatindeyiz.

Yazar, Peter’ı kurguya sağlam ve tutarlı bir şekilde dâhil edebilmek için Peter’in tarihî gerçeklikte denk düştüğü Robin Zaehner’e zıt olarak, başkarakterin daha önce bölge coğrafyasına dair bilgisinin bulunmadığını bir başka karakter aracılığıyla vurgulamıştır.⁹⁴ Zira yazarın roman içerisinde, darbenin gerçekleştirileceği Doğu ülkesini ve halkını tanıyan bir ajanın ilk defa karşılaşmışçasına Doğu insanını tahlil edici gözlemlerine yer vermesi çelişkili bir durum yaratacak olurdu. Dolayısıyla Munîf, Peter karakteri özelinde gerçekliği bir derece geri planda bırakarak kurguyu önelemiş ve romanın kurgusal ve tematik yapısının sağlamlığını garanti altına almıştır. Bu tercihinde etkili olan en önemli unsur, romanın temelini Batının Doğu’ya bakışı üzerine kurmuş olmasında saklıdır. Binaenaleyh diğer pek çok kurgusal tercihte olduğu gibi burada da oryantalizm temasının etkili olduğu neticesine ulaşılmaktadır.

Roman dâhilinde Peter’in dış gözlemlerine yer verildiği gibi iç gözlemleri de ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Bu özelliğiyle romanın kurgusallığının perçinlendiğini söylemek yerinde olacaktır. Zira çeşitli anlatım teknikleriyle şahısların iç dünyalarına erişebilmek tarih ve biyografi kitaplarında değil ancak kurgusallık özelliğine sahip edebî metinler olan romanlarda mümkündür.⁹⁵

Tutarlılık hususunda romanda dikkat çeken bir diğer ayrıntı Şirin’in sadakate yaptığı onca vurgudan (283) sonra kocası Rıza Safrâvî Abbas’ı Peter’la aldattığı gibi Peter’ı da Mirza Muhammed ile aldatmasıdır. Bu tercihi sebebiyle Şirin’in tutarsız bir karakter şeklinde yansıtılması, yazarın Batı’da hâkim olan olumsuz *Doğu kadını imajını* resmetmek amacı taşımasından kaynaklanmıştır. Bununla birlikte aldatma, Peter’in da masumu olduğu bir suç değildir. O da karısı Patricia’yı Şirin’le kurduğu ilişkide aldatmış sayılmaktadır. Ancak buradaki ayrıntı Peter’in ne aşk hayatında ne de iş hayatında Şirin’e karşı dürüstlüğü bozmamış olmasında saklıdır. Dolayısıyla şu çıkarımda bulunmamız mümkündür: Peter ülkedeki gelişmelerden haberdar olabilmek adına Mr. Randly’nin, kadınlarla sıcak ilişkiler kurması yönündeki tavsiyesine (40) uymuş ve bu yöntemle elde ettiği bilgiler sayesinde ajanlık görevinde başarılı olmayı planlamış (69) ancak Şirin’in ağına kendisi düşerek bir nevi ava gi-

⁹³ Nancy Kress, *Tikniyyâtu kitabeti’r-rivâye*, çev. Zîne Câbir İdrîs (Lübnan: ed-Dâru’l-Arabiyye li’l-Ulûm Nâşirûn, 2009), 213.

⁹⁴ Munîf, *Sibâku’l-mesâfâti’t-tavîle*, 43.

⁹⁵ Dervişcemaloğlu, “Kurmaca-Gerçek Ayrımı, Kurgusallık Teorileri ve Tarihî Roman”, 49.

derken avlanmıştır.

Bu noktada üzerini çizmemiz gereken ayrıntı şudur: Peter, Şirin ile yaşadığı ilişkiyi üstlenmiş olduğu ajanlık görevi kapsamında değerlendirmekte özellikle de eşi Patricia'yı hatırlayıp onu aldattığı hissine kapıldığı anlarda kendisini, ülkesinin çıkarları uğruna bu tür ilişkilerin kaçınılmaz olduğu şeklinde bir telkinle rahatlatmaya çalışmaktadır. Buna karşılık romanda Şirin için herhangi bir mazeret söz konusu edilmemiş ve eşini farklı kişilerle eş zamanlı aldatan bir kadın olarak resmedilmiştir. Hatta aldatmadaki ustalığını ortaya koymak için Peter'in dilinden şu ifadelerle bir durum tespitinde bulunulmuştur: "Hep birlikte olduğumuz zamanlar, varlığını kahredici bir biçimde hepimize paylaşıyor. Öyle ki her birimiz onu sadece kendimize aitmiş gibi görüyor, başkalarının varlığını hissetmiyorduk bile. (236)"

Yazarın Şirin ile ilgili romanda yer verdiği bilgiler, onu yalnızca Doğulu bir kadın tiplemesi olarak resmetmeye çalıştığı izlenimi oluşturmaktadır. Munîf'in diğer bazı romanlarında da ideolojik görüşleri sebebiyle yanlı bir bakışla tanıttığı karakter ve tiplmeler mevcuttur.⁹⁶ Ancak aradaki fark şudur ki incelediğimiz romanda yer verilen Doğulu kadın tiplemesi Munîf'in kendi bakış açısıyla değil oryantalistik bakış açısıyla oluşturulmuş bir tiptir. Dolayısıyla şahıs kadrosunu belirlemede ve okuyucuya sunmada yazarın oryantalizm temasını ölçüt aldığı bariz bir şekilde açığa çıkmaktadır. O hâlde Munîf'in bir romanda tutarlılığı sağlayan en önemli unsurun *tematik birlik* olduğu⁹⁷ görüşüne uygun tasarruflarda bulunduğunu söylemek doğru bir çıkarımdır.

Sonuç olarak yazarın romanın iç unsurları arasında en çok şahıs kadrosu bazında kurgusallıktan yana oyunu kullandığını ancak bu tercihinin onu tarihî gerçeklikleri bariz bir şekilde saptırma yoluna sevk etmediğini söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca bu noktada elde edilen bir diğer tespit, tercih edilen kurgusallık öğelerinin, romandaki tutarlılığı sağlama amaçıyla yapıldığı yönündedir.

Değerlendirme

Munîf'in tarihe ve romana ayrı ayrı verdiği önem onun bu eserinde *tarihî roman* türünü seçmesinde yönlendirici ve hatta belirleyici olmuştur. *Tarihî roman* ibaresi sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş bir söz öbeğidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta romanın tarihî olması, onun yalnızca bir yönüne işarette bulunmaktadır. Yani *tarihî* olma vasfına sahip değilken de roman, roman olarak varlığını ikame edebilecek unsurlara sahiptir.⁹⁸ Dolayısıyla şunu söylemek mümkündür: Munîf bu konuyu, tarihten bağımsız tamamen kurgusal bir şekilde de yazabilirdi. Böyle bir

⁹⁶ Ethem Demir, "Abdurrahman Munîf'in 'Ummu'n-Nuzûr' ve Orhan Kemal'in 'Hanımın Çiftliği' Romanlarında 'Hoca' Tipolojileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/2 (2019), 761.

⁹⁷ Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev. Aysel Bora (İstanbul: Can Yayınları, 2002), 97.

⁹⁸ Beyazıt Akman, "Fiction or History? A Brief Theoretical Elaboration on Historical Fiction and Fictio-nal History", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (Temmuz 2017), 88.

durumda, İran’da yaşanmış ve yukarıda bahsi geçen tarihî olayları çağrıştıracak herhangi bir olaya değinmeksizin mesela bir gezginin dilinden de oryantallizm konusunu işleyerek roman türünde eser telif edebilirdi. Bir diğer ihtimale göre, araştırmacı kimliğine dayanarak, oryantallizm meselesini yahut söz konusu tarihî süreci çeşitli akademik yazı türlerine de konu edinebilirdi. O hâlde mevcut pek çok seçenek arasından bu iki ihtimalin bir araya getirilerek *tarihî roman* türünde bir eserin üretimini sağlayan faktörün; yazarın ele almak istediği konuyu en etkili şekilde aynı zamanda tarihsel bir bilinç oluşturacak biçimde okuyucu kitlesine ulaştırma isteği olduğunu söylemek mümkündür.

Oryantalistik bakış açısına dayalı karakterlere, İran’da yaşanan ve Amerika ile İngiltere’nin müdahaleleriyle gerçekleşen askeri darbeyi ele aldığı romanında hayat vermesi Munîf’in, oryantallizmi *sömürgeciliğin keşif kolu*⁹⁹ addeden görüşe¹⁰⁰ yakınlığını kanıtlamaktadır.

Eleştirmen Sa‘dullah Vennûs Munîf’in romanları hakkında yaptığı kapsayıcı nitelikteki değerlendirmesinde şunları dile getirmiştir: “Munîf’in romanları sessizliği yırtmakta ve rezil-çirkin olan ne varsa açığa çıkarmaktadır. (...) O her ne kadar çirkinlikleri tüm çeşitliliğiyle ve farklı dereceleriyle sergilese de aynı zamanda bir noksanlığı da okura hissettirmektedir. Bu noksanlığı tamamlayacak olan, okurun aktarılan bu çirkinlikler karşısında tavır alması ve onları yok etmek dürtüsüyle harekete geçmesidir.”¹⁰¹ Bu ifadeler de dikkate alındığında Munîf’in romanı aracılığıyla yalnızca siyasal anlamdaki çirkinlikleri göstermekle yetinmediği toplumsal alanda da birtakım eksikliklerin ve hataların var olduğunu okuyucusuna göstermek istediği söylenilebilir.

Munîf, topluma yalnızca ayna tutmakla yetinmeyip romanını bir *barometre*, bir *pusula* kılarak aynı zamanda toplumun nabzını ölçme ve toplumdaki bireylere ne yöne ilerlenmesi gerektiği hususunda rehberlik etme gibi rolleri de gönüllü bir şekilde üstlenmiştir. Böyle bir görevi yerine getirdikten sonra ise artık sorumluluğu potansiyel okuyucu kitlesine bırakmış ve bu hayalî kitleye “*pusulayı* okumada hata

⁹⁹ İlk olarak Cemil Meriç tarafından kullanılan bu ifadeye, Edward Said’in 1978 yılında basılan *Orientalism* başlıklı eserinin Fransızca baskısından Nezih Uzel tarafından Türkçeleştirilerek Pınar Yayınları’na neşredildiği 1982 tarihli çevirisinde alt başlık olarak yer verilmiştir. Ali Şükrü Çoruk, “Oryantalizm Üzerine Notlar”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/2 (Aralık 2007), 197.

¹⁰⁰ Edward Said hakkında yazdığı bir yazıda Munîf onu asrının en cesur aydını olarak gördüğünü belirtmiş ve Türkçe’ye *Şarkiyatçılık/Oryantalizm* ve *Entelektüel* başlıklarıyla çevirilen en meşhur iki eserinin bilinçlenmek ve aydınlanmak adına muhakkak okunması gereken önemli eserler listesinde yer aldığı ifade etmiştir. Abdurrahmân Munîf, *Lev’atu’l-ğyâb* (Beyrût: Müessesetü’l-Arabiyye li’l-Dirâsât ve’n-Neşr - el-Merkezu’s-Sekâfiyyi’l-Arabî li’n-Neşr ve’t-Tevzî‘, 2007), 333-336.

¹⁰¹ Sa‘dullâh Vennûs, *Şahifetu’l-Ahbâr* 29 (Mart 1997) akt. Halîl eş-Şîha, *İntibâ‘âtu’z-zemini’l-fâit* (Suriye: Dâru’l-Yemâme, 2007), 9.

yapanların ya da *barometreyi* görmezden gelenlerin çok fazla bedel ödeyeceği”¹⁰² yönünde açık bir uyarıda bulunmuştur. Munîf'in bu sözlerini çalışmamızın konusu olan roman özelinde değerlendirdiğimizde onun, okuyucudan oryantalizmin saklı amacını görmezden gelmemesi ve Batılı devletlerin çıkarları uğruna yapabileceklerini hafızasına kazınması yönünde bir beklentide olduğunu saptamak mümkündür.

Sonuç

Roman, gerçek hayattan tamamen bağımsız bir tema, bir olay etrafında oluşturulma imkânı bulunmayan yazınsal bir türdür. 20. yüzyılın, etkileri halen devam eden ve günümüzde dahi çözümlenememiş birtakım sorunlara yol açan sosyal ve siyasî açıdan çalkantılı durumu edebiyatta da etkisini göstermiş ve gerçekçilik akımının güç kazanmasına yol açmıştır. Bu yüzyılda Arap yarımadası, petrolün keşfiyle birlikte emperyalist ve kapitalist ülkelerin gözünü diktiği bir coğrafyaya dönüşmüştür. Arap toplumcu gerçekçiliğinin en önde gelen yazarlarından Abdurrahmân Munîf bu duruma bigâne kalmayarak eserlerinde, petrolün Arap ülkelerinde yarattığı etkileri ve Doğu-Batı medeniyetlerinin karşılaşması neticesinde arada kalmışlık duyguları yaşayan Arap bireylerin kimlik arayışlarını konu edinmiştir.

Araştırmamızda incelediğimiz romanın ele aldığı 1953 İran Darbesi ile ilgili ilk eserin, darbenin ikinci ayağında başrol oynayan Kermit Roosevelt'in *Countercoup: The Struggle for the Control of Iran* başlıklı kitabı olduğu ve kitabın 1979 yılında basıldığı; söz konusu romanın yazımının ise 1978'de sona erdiği göz önünde bulundurulduğunda Munîf'in eseri yazmaya karar verdikten sonraki araştırma-bilgi edinme sürecinde gösterdiği çabanın büyüklüğü daha kolay anlaşılacaktır. Nitekim *olay örgüsü, anlatıcı, zaman, mekân ve şahıs kadrosu* bağlamında yaptığımız inceleme nihayetinde romanda tarihî gerçekliği çarpıtır derecede okuru yanıltıcı herhangi bir veri bulunmadığını gösteren sonuçlara ulaşılmıştır. Tarihi doğru okumak ve değerlendirmek noktasında hassas bir yazarın, gerçekliğe riayet konusunda sorumluluk hissetmesi -hele ki yazar toplumcu gerçekçi bir edebî hüviyet taşıyorsa- kaçınılmaz ve dahi beklenen bir özellik hâline gelir. Munîf de bu mesuliyet bilinciyle hareket etmiş ve eserini, tarihî araştırmalara dayalı ama roman sanatının kurgusallık yönünü de ihmal etmeden, tutarsızlıklara düşmeden yazarak üstlendiği görevi başarıyla yerine getirmiştir.

Araştırma neticesinde ulaşılan bir diğer sonuç Munîf'in; romanın kurgusallığını oryantalizm temasından hareketle roman içi unsurlara yönelik tercihleri aracılığıyla zenginleştirdiğidir. *Anlatıcı* olarak Batılı bir ajanın seçilmesiyle roman yeni bir perspektif kazanmış ve okuyucuya başkarakterin yaşadıklarına birebir tanıklık etme, duygularına eşlik etme, oryantalistik gözlemlerini değerlendirme fırsatı sunulmuştur. Darbenin gerçekleştiği *zamana* ve *mekâna* dair net bilgi verilmeyişi olayın tek bir coğrafyaya ve zaman dilimine hasredilmesini engellemiş ve bu durum, okuyucunun zihninde kurgunun serbestçe şekillenmesine olanak sağlayarak oku-

¹⁰² Munîf, “Rikâbetu'l-muctema”, 73.

yucu tarafından alımlanmasında çeşitlilik sağlamıştır. *Şahıs kadrosu* bazında yapılan değerlendirme neticesinde ise tarihî karakterlerin ön plana çıkan özelliklerine sadık kalınmakla birlikte romanın kurgusallığını sağlamlaştırma amacıyla birtakım değişikliklerde bulunulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir diğer dikkat çekici tespit yazarın, romanlarında Arap ülkelerinin sorunlarının yanı sıra İran'ın da yaşadığı siyasi problemleri ele alışının onun sadece milliyetçi değil aynı zamanda antiemperyalist duruşundan kaynaklandığına dairdir. Yazarın meseleye, İran'ın yaşadığı talihsiz bir olay şeklinde bakmadığı ortadadır. Zira özellikle zaman-mekân bilgilerini gizli tutması buna karşın darbenin hangi aşamalardan geçerek başarıya ulaştığını ayrıntılı aktarması; bu talihsiz olayın ders alınmadığı takdirde emperyal ülkeler haricindeki her bir ülkenin başına gelebilecek türden olduğunu vurgulama amacı taşımaktadır kanaatindeyiz.

Sonuç olarak yaşadığı zaman ve mekânın problemleriyle birebir yüzleşen Munîf, onlardan kaçmak yerine sorumluluk sahibi aydın bir yazar olarak bu problemlerin çözümü noktasında toplumuna rehberlik etme gayesine roman sanatını aracı kılmıştır. Bunu yaparken romanın, tezat gibi görünen ancak yalnızca her ikisinin birlikteliğiyle edebî değer kazandığı, gerçeklik ve kurgusallık boyutlarına azamî ölçüde dikkatle yaklaşmıştır.

Kanaatimize göre 20. yüzyılın ikinci yarısı Arap roman yazarları arasında ayrıcalıklı bir yeri olan Munîf gibi, bu dönemin diğer realist roman yazarlarının eserlerine de hak ettikleri şekilde akademik araştırmalarda yer vermek elzemdir. Zira modernizmden postmodernizme geçiş sürecini temsil ettiği için bu dönem, hem *gerçeklik* algısında meydana gelen değişimleri yansıtması açısından orijinaliteye sahip hem de eski ve yeni *roman içi unsurların* sergilendiği zengin *kurgusallık* öğelerine sahip eserlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Kaynakça

- Abrahamian, Ervand. *Modern İran Tarihi*. çev. Dilek Şendil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Akman, Beyazıt. "Fiction or History? A Brief Theoretical Elaboration on Historical Fiction and Fictional History". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (Temmuz 2017), 85-107.
- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Algar, Hamid. "Âyetullah Kâşânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 29 Haziran 2022). <https://islamansiklopedisi.org.tr/kasani-ayetullah>
- Allen, Roger. "Literary History and the Arabic Novel". *World Literature Today* 75/2 (Spring 2001), 205-213. <https://doi.org/10.2307/40156519>
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Kronik Kitap, 26. Basım, 2019.
- Arslan, Adnan. "Modern Arap Edebiyatı'nda Cezaevi Romanı". *Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/2 (Ağustos 2016), 31-57.
- Arslan, Adnan. *Abdurrahman Münif'in Romancılığı* Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Bakhtin, Mikhail. *Karnavaldan Romana*. çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Bolat, Gökhan. "Anglo-Persian Oil Company'den British Petroleum'a (BP): İngiltere'nin İran'daki Petrol Macerası". *History Studies* 5/2 (Mart, 2013), 57-77. http://dx.doi.org/10.9737/historyS_846
- Boynukara, Hasan. *Modern Eleştiri Terimleri*. Van: Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1993.
- Çandar, Cengiz. *Dünden Yarına İran*. İstanbul: Yalçın Yayınları, 1981.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Basımevi, 2003.
- Çetişli, İsmail. "Kurgusallık / İtibârîlik Bağlamında Edebiyat". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 39 (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, 2009), 365-376.
- Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş 2: Hikâye-Roman-Tiyatro*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2009.
- Çıkla, Selçuk. "Romanda Kurmaca ve Gerçeklik". *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı* 65/66/67 (Mayıs/Haziran/Temmuz 2002), 111-129.
- Çoruk, Ali Şükrü. "Oryantalizm Üzerine Notlar". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/2(Aralık 2007), 193-203.

- Demir, Ethem. “Abdurrahman Munîf’in ‘Ummu’n-Nuzûr’ ve Orhan Kemal’in ‘Hanımın Çiftliği’ Romanlarında ‘Hoca’ Tipolojileri”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/2 (2019), 758-771. <https://doi.org/10.30627/cuilah.604952>
- Demir, Ethem. “Arap Romanında Karakter Çeşitliliği”. 4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi. 186-196. Yalova: UBAK, 2019.
- Dervişcemaloğlu, Bahar. “Kurmaca-Gerçek Ayrımı, Kurgusal Teorileri ve Tarihî Roman”. *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi* 15 (Nisan 2017), 33-53.
- Dorril, Stephen. *MI6: Inside The Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service*. New York: Touchstone Rockefeller Center, 2002.
- Duraydî, Muhammed Ruşdî Abdulcebâr. *en-Naşşu'l-muvâzî fi a'mâli 'Abdurrahmân Munîf el-edebîyye*. Filistin: Necâh Üniversitesi, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Emekli, İlknur. ‘Abdurrahman Munîf (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve en-Nihâyât Adlı Romanının İncelenmesi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Er, Rahmi. “Roman-Arap Edebiyatı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 17 Temmuz 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/roman#2-arap-edebiyati>
- Erbay, Hatice. ‘Abdurrahmân Munîf’in “Sibâku'l-Mesâfâtî't-Ṭavîle” Adlı Eserinin Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Erkan, Süleyman. “İran’a Yabancı Ülke Müdahaleleri (1907-1921)”. *Akademik Ortadoğu Dergisi* 5/1 (2010), 91-116.
- Fayda, Mustafa. “Tarih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 17 Temmuz 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih#1>
- Gasiorowski, Mark J. “The 1953 Coup D'etat in Iran”, *International Journal of Middle East Studies* 19/3 (Ağustos 1987), 261-286.
- Gazete Duvar*. “Tarihin Kurgusalılığı ve Roman Sanatı: Veba Geceleri”. Erişim 22 Şubat 2022. <https://www.gazeteduvar.com.tr/tarihin-kurgusaligli-ve-roman-sanati-veba-geceleri-haber-1517542>
- Gezer, Alpay. “Edebiyatı Gerçeklik Kavramının Yeri Üzerine Bir İnceleme”. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences* 6/23 (2020), 296-308. <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.264>
- Gögebakan, Turgut. *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Güngör, Erol. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 5. Basım, 2003.
- Habash, Iskandar. “Unpublished Munîf Interview: Crisis in the Arab World – Oil, Political Islam, and Dictatorship”. *al-Jadid*. Erişim 19 Temmuz 2022.

- <https://www.aljadid.com/content/unpublished-munif-interview-crisis-arab-world-%E2%80%93-oil-political-islam-and-dictatorship>
- Hafez, Sabry. “Sîratu Hayat”. çev. Fâzıl Cetker. *‘Abdurrahmân Munîf 2008*. ed. Faysal Derrâc. 55-98. Beyrût: Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr – el-Merkezu's-Sekâfiyyi'l-Arabî li'n-Neşr ve't-Tevzîc, 2009.
- Harmancı, Hasan. “Abdurrahman Munîf'in *el-Eşcâr* ve *İğtiyâlu Merzûk* Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013), 67-96.
- İşık, Rifat - Bulut, Mehmet Beşir. “Abdurrahman Munîf'in “Sibâku'l-Mesâfâti't-Tavîle” Adlı Romanında Doğu Kültüründen İzler”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2020), 181-212. <https://doi.org/10.21497/sefad.845400>
- Kabadayı, Müslüm. “Yurtsever ve Sosyalist Bir Arap Romancısı”. *Nikbinlik Dergisi* 17 (Aralık 2003), 12-16.
- Karacagil, Ö. Kürşat. “I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'la İttifak Kurma Arayışları”. *OTAM Dergisi* 36 (Güz 2014), 95-116. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000648
- Kaş'amî, Muhammed. *Terhâlu't-tâiri'n-nebil*. Beyrût: Dâru'l-Kunûzi'l-Edebiyye, 2003.
- Kinzer, Stephen. *Şah'ın Bütün Adamları*. çev. Selim Önal. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Kress, Nancy. *Tikniyyâtu kitabeti'r-rivâye*. çev. Zîne Câbir İdrîs. Lübnan: ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Ulûm Nâşirûn, 2009.
- Kundera, Milan. *Roman Sanatı*. çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları, 2002.
- Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)*. çev. Bedrettin Aytaç. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.
- Louis, William Roger. *Ends of British Imperialism*. Londra: I.B. Tauris, 2. Basım, 2006.
- Munif, Abdelrahman. *İhtiyar'a Suikast*. çev. Semih Özal. İstanbul: YeniHayat Yayıncılık, 2. Basım, 2003.
- Munîf, Abdurrahmân. *Sibâku'l-mesâfâti't-tavîle*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 4. Basım, 1990.
- Munîf, Abdurrahmân. *el-Kâtib ve'l-menfâ: Humûm ve âfâku'r-rivâyeti'l-Arabiyye*. Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Cedîd, 1992.
- Munîf, Abdurrahmân. “Rikâbetu'l-muctema” (Görüşme Transkripsiyonu). *Mecelle-tu'l-Mevakıf* 69 (November 1992), 55-73. <https://archive.alsharekh.org/Articles/11/15770/351484>
- Munîf, Abdurrahmân. *Beyne's-şekâfe ve's-siyâse*. Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 4. Basım, 2007.

- Munîf, Abdurrahmân. *Lev'atu'l-ğiyâb*. Beyrût: Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr – el-Merkezu's-Sekâfiyyi'l-Arabî li'n-Neşr ve't-Tevzî', 4. Basım, 2007.
- Munîf, Abdurrahmân. *Rihletu zav'*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 3. Basım, 2012.
- Özdemir, Emin. “Gerçekçilik Üzerine Yargılar”. *Türk Dili Dergisi Yazın Akımları Özel Sayısı 349* (Ocak 1981), 97-124.
- Özkaya, Ömer. *Nasıl Darbe Yapılır? / Amerika'nın Ortadoğu'daki İlk Darbesi: Çizme Operasyonu*. İstanbul: Paradoks Kitap, 2. Basım, 2011.
- Rahnema, Ali. *Behind The 1953 Coup in Iran: Thugs, Turncoats, Soldiers and Spooks*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Roosevelt, Kermit. *Karşı Darbe: CIA İran'da*. çev. Bedirhan Muhib. İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Basım 2007.
- Sağlık, Şaban. *Popüler Roman Estetik Roman*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Sarıkaya, Yalçın. *Geçmişten Günümüze İran: Tarih, Siyaset, Toplum ve Kültür*. Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2012. https://www.tasav.org/media/k2/attachments/dpa_rapor_2_gecmisten_gunum_uze_iran_sarikaya_son.pdf
- eş-Şîha, Halîl. *İntibâ'âtu'z-zemeni'l-fâit*. Suriye: Dâru'l-Yemâme, 2007.
- Şengül, Mehmet Bakır. “Romanda Mekân Kavramı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/11 (Bahar 2010), 528-538.
- Tepebaşılı, Fatih. *Edebiyat ve Roman*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001.
- Tepebaşılı, Fatih. *Roman İncelemesine Giriş: Notlar - Açıklamalar - Örnekler*, Konya: Çizgi Kitabevi, Yayınları, 2012.
- Vâdî, Tâhâ. *er-Rivâyetu's-siyâsiyye*. Kâhire: eş-Şeriketu'l-Mısriyyeti'l-Âlemiyye, 2002.
- Watt, Ian. *Romanın Yükselişi - Defoe, Richardson ve Fielding Üzerine İncelemeler*. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Wikipedia. “Kermit Roosevelt Jr.”. Erişim 20 Şubat 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Kermit_Roosevelt,_Jr
- Wikipedia. “OPEC”. Erişim 24 Şubat 2022. <https://tr.wikipedia.org/wiki/OPEC>
- Wikipedia. “Robert Charles Zaehner” Erişim 18 Şubat 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Charles_Zaehner

A Novel By 'Abd al-Raḥmān Munîf in The Context Of Reality And Fictionalism: *Sibāq al-maṣāfāt al-ṭawīlah**

Extended Summary

The novel is a literary genre, the first examples of which were written in Europe. Both in the past and now, the genre of the novel demonstrates the interweaving of literature with human and social life much more clearly than any other literary genre. This intertwining is attributed to the fact that in the novel we are talking about events that have happened or may happen. The novel has an extensive range of types, including a historical novel that is expected to be the closest to the real life, because this type of novel is inspired by real people and real events. In the light of this expectation, the extent to which historical novels should reflect reality has become the subject of debate. On the other side, it is a literary genre, so the fictional aspect and neglect of it has also been evaluated within the scope of the study.

'Abd al-Raḥmān Munîf (1933-2004), one of the leading Arab novelists who wrote his works in the second half of the 20th century, did not stay away from the realities of his time neither in his daily life nor in his literary life. The social and political conditions of the period in which the writer Munîf lived should be considered as well, because it was a period when the intellectual class felt responsible for social awareness raising and guiding the citizens aiming for individual and social change. Playing an active role in the political arena at the first stage of his life, Munîf tries to achieve this goal, but realizing lack of prospects in the political field, he decides to turn to the field of literature. Munîf, who intended to guide Arab society and reflect the realities of people and society to ensure a wide-ranging change at both the individual and social level, chooses the *historical novel*, believing that this literary genre is the most suitable for achieving his goal.

In his historical novel *Sibāq al-maṣāfāt al-ṭawīlah*, Munîf tells the story of the coup in 1953 and overthrow of Muḥammad Muṣaddiq (1882-1967), the democratically elected Prime Minister of Iran, both carried out in assistance of Great Britain and America. In our study, we focused on the events, described in the novel under review, that correspond to historical facts and the events that diverge from historical facts. Based on these data, the piece of writing was evaluated from the point of view of reality and fiction. Our evaluation includes the following paragraphs with following subheadings: *Storyline, Narrator, Time, Place, and Acting Characters*.

---

* It is derived from the master's thesis titled *Analysis of Abd al-Rahman Mounif's Book Named "Sibāq al-Masafat al-Tawilah" in Terms Of Novel Technique* (Bursa: [Bursa] Uludağ University, Institute of Social Sciences, Master Thesis, 2015) prepared by Hatice ERBAY under the supervision of Associate Professor Hasan TAŞDELEN.

In the paragraph *Storyline* we briefly compare the way the 1953 Iranian coup described in historical sources and in the novel. As a result, we concluded that in his novel the author Munif committed the coup keeping true to historical sources. This trueness is so visible that it has led us to question why. In our opinion, by telling details of the coup, Munif emphasizes the disgrace and unfairness of the foreign interventions carried out by Western countries. These interventions are a product of mentality of a colonial state that is seeking to gain a share in a region to which they are not entitled, and Munif, with his anti-imperialist stance, considers it his duty to take a stand against states with such mentality.

For the role of the *narrator*, the author chose a character who is a British agent named Peter McDonald. The reason for this choice is that in his novel the author tries to reflect an orientalist view, the Western view of the East. Another important choice is the author's choice regarding the narrator's point of view. By choosing a first-person narrative mode of storytelling, the author gave the narrator, Peter McDonald, the opportunity to convey all his observations and experiences from his own point of view. Indirectly, this gives the reader the following opportunity: the opportunity to look at oneself through the eyes of another person and subject oneself to self-evaluation concerning the negative inner state. By choosing Peter for the role of the narrator, the author presented him to the reader not only as an agent, but also as a person with his own feelings, thoughts, and observations, this formed an empathic connection between the reader and the main character. Therefore, the reader, willing or not, will consider main character's words and pass through his/her filter for reality, even if he/she thinks that he/she is overloaded with prejudices. Thus, by showing to his reader both the distortions in the Orientalist view and the ongoing distortions in Arab society, the author Munif killed two birds with one stone.

The author, who in all his novels uses the technique of amphibology concerning the *time* and *place*, in this novel as well did not immediately provide the reader with clear information about where and when the coup that formed the basis of the plot took place. However, when we bring together all given clues, it becomes clear that the author is describing a process that took place in Iran between 1951 and 1953. Therefore, it is concluded that the novel is not open to any criticism in terms real time and place.

Concerning the results of our study regarding *acting characters*, the author included both historical and fictional characters in his novel. He took care to give bynames or nicknames to real historical figures, but at the same time he expressed their personality traits in accordance with historical knowledge. Each imaginary hero was mostly forming in the form of prototype. Another our conclusion is that when introducing acting characters, the author enhances the fictional aspect of the novel with such narrative techniques as description, flashback, summary, letters, internal dialogue, internal monologue, and stream of consciousness technique.

As a result of our study, we concluded that in his novel *Sibāq al-maṣāfāt al-ṭawīlah*

Munîf described the 1953 Iranian coup and reveal the theme of Orientalism without distorting historical facts. When writing this novel, he did not neglect the fiction aspects. Using various narrative techniques and enriching the acting characters with fictional heroes has turned his piece of writing into a work of fiction. Therefore, we believe that the balance of reality and fiction contained in historical novel genre is established in a proper manner.

Keywords: The Modern Arabic Novel, 'Abd al-Rahmân Munîf, *Sibâq al-maşâfât al-ṭawîlah*, Reality, Fictionalism, Orientalism.